

קונטרס

לדבר עם הגמרא

ובו הדרכה מעשית

כיצד ללמוד וללמד גמרא נכון

כמה מילים...

החוכרת שבידך שינתה את עולמם של מאות רבות של לומדי גמרא, החל בילדים וכלה באברכים ובחורים.

מדובר על חוכרת קצרה, הדורשת קריאה של כשעתיים בסך הכל. אם מיישמים אותה נכון – כל הלימוד מתהפך. הן הלימוד העצמי, והן צורת הלימוד עם הילדים.

להלן תגובתם של מנהלי תתי"ם מפורסמים לחוכרת.

אחד מהם כתב:

"זו הדרכה נפלאה ללימוד גמרא, וחובה על כל מחנך לעבור על חלק זה בטרם יגש אל הקודש ללמד גמ', כי חיבור הילדים אל הלימוד והחיות בזה הוא הלוז של כל עבודת הקודש של המחנך".

ואחר כתב:

"קראתי בשקיקה את פרקי ההדרכה להורה ולמלמד, ומפרק לפרק ראיתי את התועלת החשובה שיש בהם להעמיד נכון את הקשר של התלמיד עם הגמרא. בקונטרס זה ישנה הצלחה לא רק להציף ולשקף את הקושי והאכזבה מהמציאות הכואבת, אלא בעיקר לתת כלים אמיתיים להפוך את הקערה על פיה".

והנה תגובה של קורא מזדמן, שחזרה על עצמה פעמים רבות:

"ישר כח גדול. אני קורא בשקיקה עמוד אחרי עמוד. זה כל כך נוגע לכל הורה ור"מ!"

אם אתה רוצה להשקיע, שעתיים של קריאה העשויות לשנות את חיך – אתה מוזמן להיכנס אל המסע בעקבות הגמרא.

פרק א

תמונת מצב

כולנו רוצים ושואפים שילדינו יאהבו את הגמרא, ילמדו אותה בהתמדה, יבינו היטב את השיעורים ויתעלו במעלות התורה.

ברם, הורים ומלמדים רבים מתמודדים עם תחושה של "כפיית הר כגיגית". הילד אינו מעוניין לשתף פעולה. כל החלומות והשאיפות של ההורה מתנפצות על סלע המציאות המאכזבת. ולא שהילד אינו רוצה להיות ילד ממושמע, הוא מעוניין להשביע את רצון המערכת (המלמד וההורה), אבל הוא לא מתחבר.

הנה מונולוג של הורה מתוסכל:

"אני משקיע בבני את כל נשמתי כדי שילמד כראוי. חוזר איתו למבחנים, ולומד איתו כל שבוע. אבל הוא פשוט לא מתעניין. אני צריך להכריח אותו לשבת לידי. הוא לא משתף פעולה באמת, רק מנסה להיות איתי בסדר.

כך זה נראה:

אנחנו מתיישבים לשולחן הסלון וסוגרים את הדלת. מתחילים ללמוד. אני אומר לו: תקרא את הגמרא.

יענקי מתחיל לקרוא בטון מונוטוני: "תנו רבנן ג' אבות נאמרו בשור הקרן והשן והרגל קרן מנלן..."

"רגע, רגע! אני אומר. "אתה שם לב מה קראת? בוא תקרא כל מילה ותסביר ברור: "תנו רבנן, ג' אבות נאמרו בשור". מה פירוש ג' אבות נאמרו בשור?"

"אה... כן", הוא עונה בחוסר עניין. "יש בשור שלשה אבות".

"יופי, ומה הפירוש בהמשך קרן מנלן?"

"ש... מאיפה יודעים קרן".

"אז תקרא כמו שצריך", אני אומר. "שים נקודה אחרי המילה 'והרגל'. לא ככה קוראים גמרא. אתה מבין? בוא נקרא ביחד, בחשק: תנו רבנן, ג' אבות נאמרו בשור, הקרן השן והרגל. עכשיו הגמרא שואלת – לא הברייתא, הגמרא, אתה שם לב? הגמרא שואלת מאיפה יודעים קרן".

בשלב הזה אני מרגיש שאיבדתי אותו. הוא שותק ותולה בי מבט מזוגג. כאילו מקשיב, אבל באמת הוא מחכה שההסבר יגמר.

”למה אתה לא איתי?” אני שואל בתסכול.

”אני כן מקשיב”, הוא עונה בעלבון. ”אמרת שיש בשור שלשה אבות והגמרא שואלת מאיפה יודעים קרן. אתה רואה? אני יודע כל מה שאמרת.”

”טוב, אז בוא נמשיך”, אני אומר. מה יש לי לעשות?

והוא ממשיך בטון מונוטוני: ”קרן מנלן דתנו רבנן כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל...”

”רגע”, אני אומר, ”תסביר”.

”ש... יודעים קרן מזה שכתוב כי יגח”.

כאן אני כבר מרגיש כמו במחלבה. טיפה, ועוד טיפה, ועוד טיפה. ”נו, ומה הגמרא ממשיכה עם הפסוק על צדקיה בן כנענה?” אני שואל.

”אה... שמי אמר שנגיחה זה קרן”.

”ומה התשובה?”

”כי כתוב ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל”.

”נו, אז איך רואים מזה שנגיחה זה קרן?”

שקט.

”נו?”

”אני לא מבין מה אתה שואל”, הוא אומר לי, הוא באמת משתדל. ”אמרנו שמהפסוק הזה רואים שנגיחה זה קרן כי כתוב ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל, אז זה קרן”.

”אבל איך רואים שנגיחה זה קרן?” אני מנסה שוב. ”בפסוק הזה כתוב שצדקיה עשה קרנים מברזל, אבל מי אמר שנגיחה זה קרן?”

יענקי משתתק, מביט עלי בשעמום ומחכה שהעסק יגמר. הוא שואל: ”נו, אז מה התשובה?”

כך זה נראה. ואני לא רואה פיתרון. זה לא שהוא מזלזל, הוא פשוט לא מתעניין. הוא מוכן לשבת לידי ואפילו להקשיב למה שאני אומר, אבל הוא לא איתי. זה לא מעניין אותו והוא לא חושב חשיבה עצמאית. **מקשיב לי בחצי אוזן ומפעיל את מערכת ההקלטה.** במשחק הוא חי ותוסס. עכשיו הוא רק מחכה שנגמור כבר”.

*

תמונת המצב שתוארה כאן בצבעים חיים, מוכרת לכל מלמד או הורה. לא אצל כולם הקושי קיים ברמה כה גבוהה כפי שהוצג כאן, אבל הבסיס של הקושי קיים ומוכר אצל רוב הילדים.

למה כל כך מצוי שילד חי ושמח מאבד ענין ליד הגמרא? הוא מוכן לשתף פעולה כמי שכפאו שד, אבל הוא לא נמצא באמת ליד הגמרא. הגמרא אינה מושכת אותו, ואין לו מוטיבציה להבין אותה כמו שצריך. מדוע?

מחד גיסא דוד המלך מעיד על התורה: "תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פיקודי ה' ישרים משמחי לב". ומאידך גיסא - תלמידים רבים, ילדים ואפילו בחורי ישיבה, מעידים על עצמם שהם לא מבינים על איזו מתיקות מדובר. איך זה יתכן?

קשה לענות את התשובה על רגל אחת. בכדי לברר את הנושא יש לבדוק את הדברים מהשורש. יש לחלק את הדברים לשני חלקים: ראשית – יש לברר את יסודות לימוד הגמרא לכשעצמם, ושנית – יש לבדוק לאור זאת מה הם הדברים המפריעים לילד להתחבר אל הלימוד, וכיצד ניתן לסקל את המכשולים מדרכו.

נעשה זאת בס"ד בפרקים הבאים.

פרק ב

מהי גמרא

הדבר הראשון שעלינו לברר כאשר אנו ניגשים ללמוד גמרא וללמדה, הוא – מה היא הגמרא בעצם.

מה עושים כאן בכלל? לאן חותרים כל הדיונים? מדוע איכפת לנו האם אפשר ללמוד קרן מבור או לא, ומה כל כך משנה לנו האם דברי רב בענין שומר שמסר לשומר נאמרו על ידי עצמו או שרק נלמדו על ידי תלמיד? ומה הבעיה הגדולה בזה שיש סתירה ממשנה לברייתא בענין חיוב שמירה על אש?

אצל לומדים רבים קיים חוסר ענין בגמרא, והוא נובע מתחושה שהלימוד לא הולך לשום מקום. אנחנו לומדים כי יש מצוה, ותו לא מידי. לא יוצרים כאן משהו. אנחנו מקיימים את העולם ומחזיקים אותו, בכך אין ספק. אבל זה הסבר רק מדוע אנחנו לומדים. אבל מה בעצם אנחנו לומדים? מה אנחנו רוכשים, לאן אנו חותרים?

חוסר הבנה זו משליך גם על צורת הלימוד, וכפי שנפרט.

אמר לי פעם ר"מ ותיק שקיימת תופעה רחבת היקף של בחורים שלומדים בגמרא קושיא ותירוץ, ולא נעצרים לחשוב: "רגע, איך בעצם התירוץ עונה על הקושיא"? זה ממש לא מטריד. אומרים את הקושיא, אומרים את התשובה, ואפשר לעבור לשלב הבא – למפרשים...

אם נתבונן, הרי זה מגוחך ואבסורדי לחלוטין. בשום תחום אחר בחיים איננו עושים כך. בכל טקסט שהוא, אם נראה קושיא ותירוץ – ננסה להבין כיצד התשובה עונה על השאלה. למה בגמרא זה לא מובן מאליו? משום שכאשר לומדים שקלא וטריא של גמרא, לפעמים יש תחושה שזה לא באמת דיון שהולך לאיזשהו מקום, אלא רק מצוה לאסוף הרבה מילים. משום כך, אין הכרח שיהיה קשר בין התשובה לשאלה. מספיק שיש קשר רעיוני: השאלה היא מצוה, והתשובה היא עוד מצוה...

אם כן, עלינו לברר: מה באמת הכיוון של הדיונים בגמרא?

התשובה נמצאת בבהירות רבה ברמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה. לשונו ארוך מאוד, ולכן נציג רק את תוכן דבריו:

התורה ירדה לעולם במתכונת של תורה שבכתב ותורה שבעל פה. תורה שבכתב היא הגרעין של הדברים, ותורה שבעל פה מפרשת את התורה שבכתב. כלשון הרמב"ם: "כל מצוה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ניתנה לו עם פירושה, היה הקדוש ברוך הוא אומר לו המקרא ואח"כ אומר לו פירושו וביאורו וכל מה שכלל אותו המקרא. והיו כותבין המקרא, וזוכרים הקבלה על פה. וכך אומרים חכמים ע"ה - תורה שבכתב ותורה שבעל פה. והנה לך משל: אמר לו ה' "בסוכות תשבו שבעת ימים", וגם

הודיעו ה' יתעלה שסוכה זו חובת הזכרים ולא הנקבות, ואינה חובה לחולים ולא להולכי דרכים, וכו'.".

כל התורה שבעל פה, היא תוספת של פירוט ודינים רבים סביב התורה שבכתב. תורה זו רוכזה במשנה בתמציתיות שאין כדוגמתה. לא כתוב במשנה על מה מסתמכים הדינים המופיעים בה. חלקם הם הלכה למשה מסיני, חלקם נלמדים מדרשות הפוסקים, וחלקם סברות של חכמים. על כל פנים – המשנה היא ריכוז של הפרשנות על התורה שבכתב.

מכיון שהמשנה כה מתומצתת, יש צורך בהסברים בכדי להבין אותה. כל החכמים שהיו מימות רבי ואילך שמו את כל מגמתם לפרש את המשנה: למצוא לה מקורות, לבדוק את טעמיה, לברר אם יש חולקים עליה, להבין את המילים הקשות שבה, וכדומה.

כאשר התארכו השנים החליט רב אשי לרכז את כל הפירושים שנאמרו בבתי המדרשות. לפרש את המשנה, לברר כמי ההלכה, לברר את הדין במקרים הדומים אל המקרים שבמשנה, ולהביא את החידושים הנוספים שנתחדשו בעקבות המשנה.

עד כאן דברי הרמב"ם.

לאור דבריו – נבין מה בעצם אנחנו עושים בלימוד גמרא. אנו לא רק קוראים ומסבירים ומקיימים מצוה, אלא חותרים לברר את דיני התורה שבעל פה. הבירור נעשה סביב המשנה, ופעמים רבות הוא גולש לדיונים נוספים, אבל לכל הדיונים יש מטרה מוגדרת אחת: לצאת עם הבנה וידיעה בדיני התורה שבעל פה.

השקלא וטריא בגמרא הוא מסע של בירור סביב עיקרי הדינים של המשנה: דיון על פרשנות המשנה, או דיון האם משנה זו נקבעה להלכה, או דיון בפרטי ההלכות הנולדים מהמשנה. ה"דו שיח" המתנהל בגמרא הינו אמיתי לגמרי. האמוראים עסקו כביכול בכתיבת תשובה הלכתית, והם הניחו לפנינו את הפרוטוקול של הדיונים.

כאשר מפנימים את ההבנה הזו, הגמרא מקבלת פתאום מראה שונה לחלוטין. כל צורת הלימוד משתנית בעקבות כך.

ניקח דוגמה ממשנה בפרק המניח (ב"ק ל"א ע"א): "שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון, הראשון חייב בנזקי שני". ומיד אומרת הגמרא: "אמר ר' יוחנן לא תימא מתני' ר"מ היא דאמר נתקל פושע". אנחנו מסבירים את המשנה, ומסבירים את דברי ר"מ שנתקל פושע, ומסבירים את דברי ר' יוחנן שהמשנה אינה בהכרח דווקא לפי ר"מ.

מה בעצם נוסף לנו כאן? מה רכשנו ברבע שעה האחרונה? לאן חתרנו ולשם מה התאמצנו? מה בעצם משנה כל כך עם המשנה כמו ר"מ או לא? לאן קידם אותנו הדיון

הזה? ללא ידיעת דברי הרמב"ם הנ"ל, אנחנו לא חותרים לאיזו מטרה מוגדרת, והלימוד נעשה בעצלתיים.

אבל לאור ההבנה המתבארת ברמב"ם, שהגמרא עוסקת בביורורים הלכתיים, כל הלימוד מקבל צבע וטעם אחר לגמרי. הבה נראה כיצד ליישם את האמור בפרק זה בעת הלימוד.

המשנה אמרה "שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה וכו' הראשון חייב בנזקי שני". על המשנה בא ר' יוחנן ואומר משפט: "לא תימא מתני' ר"מ היא". מכיון שר' יוחנן עוסק בפרשנות למשנה, והמשנה היא דין, ראשית כל יש להמחיש את הסיפור, להחיות אותו. המטרה של זה היא לא רק כדי להתחבר יותר טוב לדין, אלא גם בכדי להפנים **שבצעם קיים כאן דיון, ולא רק מילים על גבי מילים.**

נמחיש אפוא את הסיפור: שני אנשים הולכים עם עגלות עמוסות. הראשון דרך על אבן ונפל עם כל תכולת העגלה, והשני התנגש בו ונפל גם הוא. מה הדין? האם מוטל על הראשון לשלם? מצד אחד - הוא לא שם לב, זה היה שלא באשמתו, הרי הוא לא רצה ליפול. מצד שני - סליחה, אתה הולך במקום ציבורי, אתה חייב לשים לב וללכת בזהירות רבה! ההלכה שאומרת המשנה: הראשון חייב לשלם. כלומר: ההכרעה היא שמוטל על אדם לשים לב בזהירות רבה בהליכתו, לא להיתקל וליפול.

כעת ניגש לדבריו של ר' יוחנן: "לא תימא מתניתין רבי מאיר היא דאמר נתקל פושע". כלומר: בנושא זה (איזה נושא? מה הגדרת הנושא? לא נמשיך הלאה עד שנגדיר את נקודת הדיון: האם מוטלת על האדם אחריות לשים לב לא להיכשל וליפול, בגמרא זה מוגדר בשתי מילים "נתקל פושע"), אנחנו מכירים מחלוקת בין רבי מאיר לרבנן. היכן המחלוקת, על מה הם דיברו? כדאי לעצור ולפתוח את המחלוקת במקורה, להמחיש את הסיפור שבו דנו ר"מ וחכמים (נשברה כדו ולא סילקה, לעיל כח:). לאחר שהבנו את מחלוקתם של ר"מ ורבנן נחזור לדף שלנו ונקרא שוב: "לא תימא מתני' ר"מ היא". אל תאמר שהמשנה שלנו היא בעצם ביטוי לפסק הלכה של ר"מ שנתקל פושע.

למה לא להגיד ככה? מה איכפת לר' יוחנן שאני אומר כך? מה זה משנה אם המשנה שלנו היא בעצם חזרה על הקביעה של ר"מ שנתקל פושע? אם נחשוב לרגע נמצא שזה פשוט מאוד: אם נגיע למסקנא שבדיון ההוא של ר"מ וחכמים אין הלכה כר"מ, אם כך גם המשנה שלנו לא נפסקה להלכה, שהרי הדיון הוא תלוי באותו שורש. ר' יוחנן בא לומר שהמשנה שלנו אינה תלויה במחלוקת ההיא וממילא גם אם דברי ר"מ לא יפסקו להלכה משנתנו כן תיפסק להלכה.

בצורה כזו הפכנו את המשפט הערטיילאי "לא תימא מתני' ר"מ היא" לדיון מוחשי וברור בעל השלכה מעשית.

מה עשינו כאן? ראשית, הבנו שאם ר' יוחנן אומר משהו לא מדובר באמירה סתמית שנאמרה בכדי לקיים מצות תלמוד תורה, אלא יש כאן תוכן חשוב, שהיה נחוץ לר'

יוחנן לומר אותו לפני כאלף ושבע מאות שנה בשיעור כללי בישיבה בטבריה... מכיון שכך, קראנו בתשומת לב ראויה את המשפט של ר' יוחנן, והבנו שיש כאן הקבלה בין המשנה שלנו לברייתא של ר"מ. הגדרנו היטב את הסיטואציה במשנה, דפדפנו שני דפים אחורה וראינו את דברי ר"מ במקורם, הפעלנו את המחשבה להבין מה הקשר בין הדברים, מצאנו את ההגדרה, ועתה הבנו את ר' יוחנן שבא בעצם לשלול מההבנה שלנו.

כלל אחד יש לזכור: כל משא ומתן בגמרא הוא מציאותי לגמרי. הגמרא היא בעצם סוג של תיעוד למה שהתרחש במציאות אי שם בישיבות בבל. הדיון שאותו אנחנו קוראים עכשיו - העסיק את מוחם של האמוראים לפני כאלף וחמש מאות שנה, והיו להם סיבות טובות להשקיע בזה את הזמן.

סיכום הפרק:

מהותה של הגמרא הוא לברר את דברי המשנה וההלכות של התורה שבעל פה. הדיונים בגמרא הינם מציאותיים, וכשאנחנו קוראים את הגמרא עלינו לגשת לכך בהתאם: אנחנו לא רק מקיימים מצות תלמוד תורה, אלא עוקבים אחרי דיון שהתנהל אי אז בעבר, עם מטרה ברורה ומוגדרת של בירור הלכתי.

פרק ג

מבנה הגמרא

לאחר ההבנה מה מטרתה של הגמרא ולאן היא חותרת, נבדוק כיצד היא עושה זאת.

הגמרא אינה מנוסחת בשפה של מסקנות, אלא בצורה של דיון. כביכול היא פרוטוקול של הדיונים המתרחשים בבית המדרש של חכמי בבל. פותחים את הסוגיא עם דיון בהלכה מסוימת, מביאים עליה שתי דעות, כל צד מביא ראיות לשיטתו ודוחה את הראיות של הצד שכנגד, לפעמים מישהו שלישי מתערב, וכו'.

אנחנו נדרשים לעקוב אחרי הדיון, להחיות אותו, ולהבין לאן חותר כל אחד מהצדדים. ובשלב שני – להבין מה יצא מהדיון. לצאת עם סיכום ברור של השיטות וההשלכות היוצאות מהן. החשבון הוא לפעמים מסובך, וקל מאוד לאבד את הקשר, ולשכוח לשם מה התכנסנו בעצם. ואכן יש רבים שאינם מחפשים את החוט המקשר ואת המוקד של הסוגיא. קוראים ומסבירים כל משפט לגופו.

ישנם המציגים בעיה זו כאילו "חסר בלימוד פשט". אך לאור ההבנה שהסוגיא היא חיפוש אחד נושא מרכזי – לא מדובר כאן על איזו בעיה הטעונה תיקון, אלא על החמצה של עיקר הלימוד. כל מהות הגמרא היא בירור ממוקד מטה, ואם המטרה הלכה לאיבוד – זו בעיה.

הפיתרון העקרוני הוא: בכל פעם שמתקדמים צעד נוסף בסוגיא – לחזור אחורה ולסכם את כל התהליך בקצרה, עם השלב הנוסף שהתקדמנו זה עתה. הדבר דורש סבלנות ועקביות, אבל זו הדרך היחידה.

בספר "מעשה איש" מתאר אחד מראשי הישיבות ביקור אצל החזו"א בעודו בחור צעיר. הוא מספר שהחזו"א ששאל מה למדו בישיבה, והוא ענה שאמרו בשיעור קושיא של רעק"א על תירוץ של תוס' בכתובות. בתגובה, החזו"א ביקש ממנו לומר את הגמרא מהתחלה: להסביר את הקושיא, ולהסביר את התירוץ, לחזור שוב על הקושיא ועל התירוץ, להגיד את קושית התוס' על הגמרא, לחזור שוב על הקושיא והתירוץ של הגמרא והקושיא של תוס' על התירוץ, להגיד את התירוץ של תוס', לחזור שוב על הגמרא ועל הקושיא של תוס' ועל התירוץ, להגיד את קושית רעק"א, ולחזור שוב על הגמרא, ועל הקושיא והתירוץ של תוס', ועל הקושיא של רעק"א...

נושא נוסף שיש לשים אליו הוא – שיטת הבירור של הגמרא.

כיצד הגמרא מבררת דברים, על סמך מה היא מגיעה למסקנות?

כל הגמרא בנויה במבנה של ויכוח שבו כל צד נוקט עמדה, מביא ראיות ודוחה את הראיות של הצד שכנגד (כדאיתא בב"מ פד. "בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה

מקשי לי עשרין וארבע קושייתא ומפרקינא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא".

שיטת הבירור של הגמרא הינה להתבסס על דברי התנאים. האמוראים אינם יוצאים לויכוח מול תנאים, אלא מרחיבים את החומר שהם קיבלו מהתנאים, מבררים אותו וחושפים את מעמקיו. אם יש ברייתא או משנה שמתבאר ממנה שחידוש פלוני של אמורא פלוני נכון, או אינו נכון – הדיון מוכרע מיד.

דומה הדבר למבנה של הויכוחים ההלכתיים המצויים אצלנו. אנחנו לא מנסים להתווכח עם משנה ברורה, אלא לברר את כוונת המשנה ברורה. בויכוח הלכתי בין שני אברכים על פרט שאינו מפורש בהלכה, כל אחד יביא ראיות לעמדתו ממשמעויות הלשון של המשנה ברורה כאן ושם, עד שהויכוח ישאר ללא הכרעה, או לחילופין – עד שתימצא ראייה שאין עליה דחיה בשום אופן.

נשים לב לתופעה מצויה בויכוחים הלכתיים אלה: אם יש ראייה כלשהיא, אבל היא איננה חד משמעית לחלוטין – בדרך כלל הויכוח לא יוכרע. מדוע? משום שהסברא של ר' ראובן דוחקת אותו להמשיך בטענותיו מול ר' שמעון ולהעמיד את המשנה ברורה באוקימתא מסוימת, בכדי לא להכריע הלכה כפי הצד שנראה לדעתו לא נכון.

מבנה הויכוחים בגמרא הוא דומה להפליא. האמוראים דנים על פרטים לא מפורשים במשנה, שורש הויכוח הוא כנראה בסברא, ובפועל עיקר הויכוח הוא האם יש הוכחות ממשניות לכאן או לכאן. לכאורה מסיבה זו אם יש משנה שאינה מוכיחה כצד פלוני במאת האחוזים, הגמרא לפעמים מעדיפה לדחוק את הפירוש במשנה כדי לא להכריע את ההלכה כצד פלוני, שנראה לה לא מסתבר¹.

כמו כן, האמוראים מסתמכים על ברייתות להוכיח כשיטה פלונית או להכריע ספק. מה הן ברייתות? ברייתות הן דברי התנאים, שבדרך כלל מרחיבים את המשנה ומוסיפים עליה פרטים. כאשר יש צורך לברר את כוונת המשנה, המקור הטוב ביותר הוא לבדוק גירסאות מקבילות מאותם מקורות. לשם המחשה: מה אנו עושים כאשר נוצר דיון בכוונת ספר חידושי רבנו חיים הלוי? פותחים את ר' חיים בסטנסיל המדבר באותו נושא, בכדי להשוות בין הדברים ולעמוד על כוונת ר' חיים בספר... כך ממש

¹ במאמר מוסגר: שמעתי פעם אב לומד עם בנו. הבחור הצעיר בן 13 היה בעל דעת ועצמאי, והוא התקיף את הגמרא בשאלות די קשות שדי חזרו על עצמן. עיקרן של השאלות היה: "למה הגמרא מסבירה את הברייתא באוקימתא כל כך דחוקה?" השאלות היו קשות, והאב ניסה קצת לחסום אותו, בטענות ש"ככה זה בגמרא". המצוקה של האב היתה די מובנת, אם כי לכאורה חסימה זו לא מועילה. הבחור מפתח ריחוק מהגמרא, ואולי גם מאביו. הדרך הנכונה יותר הינה לאפשר את השאלות, ולענות: "יש כאן מבנה שאולי לא עמדנו על טיבו עד הסוף בינתיים, אבל ברור שיש כאן הגיון מסוים. נקווה שכשנגדל יותר ונכיר את רחבי הש"ס יותר לעומק נוכל לתת תשובות מספקות יותר". על כל פנים, לכאורה הכיוון שהוצע כאן הוא די מסתבר: שורש הויכוח הוא בסברא, ולכן עדיף לאמורא פלוני לדחוק את הברייתא מאשר לדחוק את הסברא.

הם פני הדברים גם בנידוננו. הברייתות נקבעו באותם דורות שבהם נקבעו המשניות, והם בעצם גירסה נוספת של המשניות, גירסה מורחבת יותר, העשויה לשפוך אור על הספקות.

גישה זו לדיונים בגמרא משנה את כל ההתייחסות לסוגיות הארוכות והמסתעפות.

לדוגמה: דף וחצי בפרק כיצד הרגל דן במחלוקת בין ריו"ח לר"ל האם אשו משום חיציו או אשו משום ממונו. הגמרא מביאה ת"ש, ועוד ת"ש, ועל כל מובאה היא מתווכחת ודוחה וחוזרת מהדחיה וכו'. הדבר עלול בהחלט לייגע. הדיון מתארך ומתארך, ובכל פעם מחדש יש צורך להבין את ה"תא שמע" החדש ולסדר אותו.

אבל אם אנו מודעים לתפקידם של האמוראים ולשיטות הפעולה שלהם – הויכוח הופך ממסובך למאתגר: יש כאן שני צדדים. כל צד יכול להיות הגיוני ומסתבר. כיצד נדע להכריע? חייבים לחפש ראיות. הראיות יכריעו את הכף, שהרי גם ר' יוחנן וגם ר"ל לא מתכוונים לחלוק על תנאים אלא רק לפרש אותם. הנה, ר' יוחנן מביא ראיה. הבה נראה אם זו באמת ראיה מכריעה באופן חד משמעי. נקרא את הברייתא. נו, מה אני אומר? לדעתי זהו, זה סופי? לא, אפשר להתווכח. אפשר להסביר שהברייתא התכוונה כך וכך. בוא נבדוק, אולי אמרתי מה שר"ל אמר בשביל להצדיק את שיטתו. וכהנה על זו הדרך.

סיכום:

הגמרא היא דיון הלכתי סביב המשניות, והאמוראים מבררים את המשנה על ידי ראיות לכאן ולכאן. הגמרא מוגשת לנו כתמצית של הפרוטוקול, ועלינו מוטל לסדר את הדברים ולבנות את המסקנות היוצאות. את הגמרא לא קוראים ב"קרא והסבר", אלא מתוך כוונות וחשבון.

פרק ד

מטרת הדרשות מהפסוקים

כל לומד גמרא יודע שחלק נכבד מהש"ס עוסק במקורות הדינים מן הפסוקים. הגמרא מביאה פסוקים ומנתחת אותם למילים וחצאי מילים, כאשר מכל אות דורשים הררים התלויים בשערה. פעמים רבות יש מחלוקות מסועפות כיצד לדרוש פסוק זה וכיצד לדרוש פסוק אחר, כאשר כל צד בדיון דורש את הפסוק אחרת.

מצוי מאוד שבחלק הזה של הסוגיא נוצרת אצל הלומד תחושה של שעמום מסוים. שאל אותי פעם יהודי בגיל העמידה: "למה אמור לעניין אותי איך בדיוק ר' יהודה דרש את הפסוק בחומש ויקרא? אני לא מכיר את הפסוק הזה, ולא מבין במה זה נוגע אלי!"

ובכן, לאור האמור בדברי הרמב"ם הנ"ל, התשובה לכך היא כדלהלן: כאשר אנחנו לומדים גמרא אנחנו לא מנותקים מכל השתלשלות מסירת התורה. לתורה יש מבנה מאוד ברור: יש תורה שבכתב, שנאמרו עליה פרשנויות בעל פה. פרשנויות אלה - חלקן נמסרו למשה רבינו בעל פה, וחלקן מתבססות על רמזים בין השיטין בפסוקים.

כאשר המשנה אומרת לנו דין, השאלה הראשונה שעלינו לשאול את עצמנו הינה - מה מקורו של דין זה? הרי התנאים לא חידשו דינים, אלא פירשו את התורה שבכתב! כאשר אנו לומדים דין כל שהוא, החל מ"סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה", וכלה ב"האשה נקנית בכסף", עלינו לברר דבר בסיסי: מהיכן הגיע דין זה לכאן? מי המציא אותו ומה היו מקורותיו?

התשובות לזה יכולות להיות מגוונות: יתכן שזה דין דרבנן ואין לך אלא מה שאמרו חכמים (כמו למשל בדיני מוקצה), יתכן שזו סברא בדאורייתא שאין לה מקור אבל ברור לתנא שכך צריך להיות (כמו "סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה", שזה פסול דאורייתא הנלמד מסברא שאין זה עומד במטרה של למען ידעו דורותיכם), ויתכן שזה דין דאורייתא שנכתב בתורה בצורה זו או אחרת (כמו "האשה נקנית בכסף").

אם האפשרות השלישית היא הנכונה - שדין זה האמור במשנה הוא דין דאורייתא והוא אמור להיות כתוב בתורה היכן שהוא - עלינו לברר איך וכיצד דין זה מופיע בפסוק. במפורש או ברמז? ואם ברמז - כיצד הוא רמוז?

כאן מגיע עולם הדרשות. הוא לא בא להכביד ולהאריך, אלא לפתור בעיה - מציאת מקורות לדינים. הדרשות הן החיבור בין התורה שבעל פה לתורה שבכתב. כשהגמרא באה עם תשובה "דכתיב"... בעצם התשובה אומרת: הנה, לך לארון ספרים, פתח חומש, ותראה שכתוב כך וכך. שים לב לקודים החבויים בין המילים, ותראה שמשם הוצאנו את הדין.

הדרך הטובה ביותר ללמוד סוגיות אלה היא - לפתוח חומש, לקרוא את הפסוקים, לנסות להבין אותם, ואחר כך לראות כיצד הגמרא קוראת את הפסוקים. קריאה של פסוק עם דרשות חז"ל היא זוית ראייה מסוימת על דברי התורה, שממנה הוציאו חז"ל תילי תלים של הלכות.

סיכום הפרק:

מטרת הדרשות היא להבין את המקורות של התורה שבעל פה, לחבר אותה אל התורה שבכתב. כאשר אנו לומדים דרשות עלינו לקרוא את הפסוק מתוך זוית הראייה של מציאת הקודים החבויים בו.

פרק ה

חיבור הגמרא למציאות

על פי המתבאר עד כה, שהגמרא היא בירור מעמיק ביסוד ההלכות של תורה שבעל פה, עלינו לגשת אל הגמרא כאל ספר העוסק בדיונים הלכתיים מציאותיים לחלוטין.

בשנים הראשונות ללימוד הגמרא כולנו לומדים נשים נזיקין. בדרך כלל הסוגיות עוסקות במציאות המנותקת לחלוטין מעולמנו. המקרים המופיעים במשנה ובגמרא לקוחים מהווי החיים של לפני אלף וחמש מאות שנה. כל הדיונים הם על שוורים נוגחים ופרות אוכלות, קדרות ברשות הרבים וכדי חרס שמתרסקים.

ניתוק מציאותי זה גורם לתחושה המוכרת לכל לומד, ש"בין כה וכה זה לא למעשה". תחושה זו נרשט עמוק בלבבות, והיא משליכה גם על אלה שכבר נכנסו לכולל ועוסקים בסוגיות מעשיות בסדר מועד. ניתן לפגוש אנשים העוסקים במשך סדר שלם בנידון הלכתי בגמרא, ולאחר מכן כאשר הנידון מזדמן להם למעשה הם לא מוצאים בכלל קשר בין מה שהם למדו לבין מה שמגיע לידי מעשה. הם ימהרו להרים טלפון ולשאול רב שכלל אינו מונח בסוגיה, במקום לברר עוד קצת ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

מדוע? משום שבתת ההכרה מונחת הרגשה שאין קשר בין הגמרא לחיים.

הדבר בא לידי ביטוי באינספור דוגמאות מוזרות.

לדוגמה: אדם לומד הלכה, שכאשר אוכלים דבר המורכב מקמח ומדברים נוספים – ברכתו בורא מיני מזונות. בלשון הגמרא (ברכות לז:): "כל דבר שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני מזונות". שתי דקות אחר כך הוא פונה לארוחת צהרים ומוגש לו שניצל. הוא מברך כהרגלו "שהכל", ולא שם לב כלל שיש קשר בין מה שלמד קודם למה שעשה כעת. הרי השניצל מצופה בקמח מצה, אם כן לפי הכלל הנ"ל יש לברך עליו בורא מיני מזונות!

ננסה להסב את תשומת ליבו לעובדה, הוא מיד יתפלפל ויטען סברא – אולי נכונה – למה יש לברך שהכל. נכון, הוא צודק, אבל איך יתכן שלא עלתה כלל על ליבו הקושיא הזו?

דוגמה נוספת: ילד לומד פרק אלו מציאות. מבואר שם בגמ' (דף כ"ה ע"א) דעת ר' יצחק שהמוצא מעות העשויות כמגדלין (שאינן באותו גודל, והגדולה מונחת למטה והקטנה מונחת מעליה) חייב להכריז משום שבוודאי הוא דרך הינוח, אבל אם שלשת המטבעות המונחות זו על גב זו הן באותו גודל הרי אלו שלו, דהוי דרך נפילה.

לכאורה זו גמרא פשוטה שאין מה להתעמק בה. אבל אם חושבים רגע הרי לא ניתן להבין את הגמרא הזו. האם תיתכן מציאות כזו שתיפולנה שלש מטבעות מהכיס

ותהיינה מונחות אחת על השניה?! סביר להניח שדבר כזה לא קרה מששת ימי בראשית!

ובכן, סיפר לי ידיד ר"מ בישיבה לבחורים מתמודדים, שהוא רגיל להמחיש כל סוגיא למעשה, בכדי ליצור אצל הבחורים ענין וטעם בלימוד. כאשר הוא הגיע לסוגיא זו הוא עצר והתקשה בשאלה, והגיע למסקנא שכנראה בתנאי החיים של אז זה יכול היה לקרות: הרי המטבעות היו מחוספסות וגדולות בהרבה, והרחובות לא היו מרוצפים. הוא ניסה כמה ניסויים, בחפצים גדולים ומחוספסים בשטח לא מרוצף, ועלתה בידו!

וכאן השאלה מתבקשת: למה השאלה לא מציקה לכל מי שלומד את הגמרא הזו?

התשובה ברורה. הוא כל כך רגיל שעולם הגמרא מנותק מהעולם שלו, כך שכאשר הוא רואה משפט בגמרא הוא מתרגם אותו כלל לשפת המעשה. הוא קולט את המושגים, הדינים, והשקלא והטריא – לא כנידון מציאותי, חי ופועם, אלא כסיסמאות נטולות לב ונשמה.

הגמרא אומרת "והוא שעשוין כמגדלים"? אין בעיה, אני זורם. סליחה, אתה טוען שזה לא מציאותי? אני לא מבין את השאלה. מי אמר שזה אמור להיות קשור למציאות...?

גם בדוגמה הקודמת - זו הנקודה. המשפט של הגמרא "כל שיש בו מיני דגן אומר עליו מזונות", נקלט כסיסמה. ישנה סיסמה כזו שכשיש מיני דגן מברכים מזונות. יפה. מה הקשר בין סיסמה זו לשניצל? אין קשר. **השניצל הוא הרי לא סיסמה, אלא שניצל...**

הניתוק הזה גובה מחיר. הוא יוצר חוסר ענין בגמרא, ותחושה של שעמום ורפיון ידים. הכל כאן תיאורטי, כביכול חלילה לא יוצא שום דבר מכל עמלנו.

ידידי הנ"ל סיפר לי שפעמים רבות הוא זיהה את התופעה ואת שורשיה אצל הבחורים בישיבתו: כאשר הוא התחיל ללמד אותם בכיוון אחר, עם המחשות מציאותיות והשלכות מעשיות – הוא גילה אור חדש בעיניהם. נערים שהיו מנותקים כליל – קיבלו טעם חדש בלימוד! כמה מדהים להיווכח שלפעמים הפיתרון לבחור מנותק מלימוד הוא פשוט לקבוע איתו לימוד בסוגיות מעשיות מסדר מועד!

ובכן, במקרים רגילים הפתרון נעוץ בשינוי גישה, זמין ומעשי: להתרגל לתרגם כל סיפור שבמשנה ובגמרא - לסיפור מוחשי הלקוח מהחיים.

כיצד עושים זאת?

ובכן, ההגדרה היא פשוטה: בכל סיפור בגמרא ובמשנה יש עיקרון הלכתי.

כלומר, כאשר המשנה אומרת ש"שני קדרין שהיו מהלכים זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנוקי שני", ברור מאליו שהיא לא באה לקבוע

דין רק על קדרים. מה הדין אם אלו אינם קדרים אלא עגלונים? ברור שהדין זהה. אם כך, ננסה להגדיר את העיקרון ההלכתי המבואר במשנה: אדם שנופל ובעקבות כך חברו נתקל בו ונופל – הראשון אחראי על נזקיו.

לאחר ההגדרה הזו, יש לבנות סיפור מתאים להגדרה. לחשוב על משהו מציאותי ומוכר מהחיים, שבו מישהו נתקל ונתקע, ומחמת כן מישהו נתקל בו וניזוק. כמעט מאליה עולה דוגמה מעשית מחיי יומיום: נהג עשה תאונה בכביש מהיר ונתקע, ובעקבות כך המכונית מאחוריו נתקעה בו, מה שנקרא "תאונת שרשרת".

הסיפור זהה לחלוטין לסיפור של המשנה, אלא שבמקום להיתקל במכשול וליפול – הוא נתקל בעמוד תאורה ונעצר; ובמקום לספר על קדרים – סיפרנו על נהגי מכוניות.

כמו כן בדוגמה שהבאנו מ"כל שיש בו מיני דגן": עם מחשבה מועטת מתרגלים לתת תרגום מציאותי ל"כל שיש בו מיני דגן": כל דבר שעשוי מתערובת שיש בה קמח. הלומד מתרגם את הסיסמה "מיני דגן" ל"קמח", ואת הסיסמה "כל שיש בו מיני דגן" ל"כל מאכל שיש בו אפילו קצת קמח". כאשר נעשה החיבור הזה בין המילים לבין משמעותם הפשוטה המציאותית המוכרת לו – ממילא כשהוא בא אחר כך לאכול שניצל הוא מתקשה כיצד יתכן שברכתו שהכל אם לפני כן למדתי שברכתו מזונות.

סיכום:

הגישה אל הגמרא היא כאל ספר הלכתי העוסק בירור יסודות ההלכה של התורה שבעל פה. יש לזכור שאף על פי שאין לנו היכרות קרובה עם המציאות שהיתה בזמן הגמרא מכל מקום המטרה היתה להכריע הלכות בדברים מציאותיים. מוטל עלינו לבודד את העיקרון ההלכתי היוצא מכל דין שנאמר בגמרא, ולאחר מכן לבנות סביבו מקרה מהווי החיים שלנו שבו עיקרון זה בא לידי ביטוי.

פרק ו

להתמקד בתכנים ולא במילים

עד כאן עסקנו בדרכי קריאת הגמרא. בפרק זה נדון בדרכי הבנת הגמרא.

כאשר הגמרא אומרת סברא בנידון מסוים, או מעלה נידון הלכתי כלשהוא, ניתן לגשת לזה בשני אופנים: ניתן להתמקד במילים, וניתן להתמקד בתכנים שמאחורי המילים.

לדוגמה: "תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב". אפשר להישאר ברמת הדקלום: "אם ההתחלה היתה בפשיעה והסוף היה באונס הוא חייב". ואפשר להתמקד במסר, ברעיון: אם אתה מצידך לא שמרת, לא משנה שאחר כך קרה אונס בסופו של דבר. למעשה אתה לא שמרת, לא עמדת בהסכם, וזה מחייב אותך באחריות על כל מה שקורה.

דוגמה נוספת: מזיק צריך לשלם "במיטב הארץ". ניתן להישאר ברמת מילה בלבד: מזיק צריך לשלם את הקרקע הכי טובה שלו. ואפשר להיכנס קצת לרעיון: מזיק צריך לשלם תשלום זמין ונוח, לא חייבים ממש כסף, אבל לפחות שיהיה קרקע עידית, שזה דבר נוח ורצוי כמעט כמו כסף.

רבים מהלומדים רגילים להסתפק בעולם של מילים. לא מנסים להחיות את הדין שנאמר ולהרגיש אותו, אלא נעצרים ברמת המילה היבשה. הגישה המוצעת הינה לצאת מעולם המילים ולהיכנס לעולם התכנים. להתחבר למה שמוציאים מהפה.

גישה זו משליכה לא רק על לימוד הפשט, אלא גם על עולם הלומדות, שבו נפגש הבחור בכיתה ח' ואחר כך בישיבה. פעמים רבות התחושה של הבחור היא שהוא מתעסק עם מילים, לא עם סברות והגיונות.

לדוגמה: בגמרא (ב"מ כ"א ע"ב) מבואר מחלוקת אביי ורבא לגבי יאוש שלא מדעת, אביי אמר לא הוי יאוש ורבא אמר הוי יאוש. ההגדרה הלמדנית של המחלוקת היא האם צריך "יאוש בכח" או מספיק "יאוש בפועל". קל מאוד להגיד את המילים הללו, ולהסתפק במילים עצמן ללא התחברות אל תוכנן והרעיון שבהן. כך מתרגלים לדקלם מילים, ללא הבנה אמיתית.

הגישה לסוגיא צריכה להעשות במילים פשוטות: אדם איבד חפץ, כרגע הוא לא יודע מכך אבל ברור במאת האחוזים שאם הוא ידע מכך הוא יתיאש. מה אני אומר? האם לדעתי זה נחשב ליאוש או לא? האם צריך שהוא יתיאש בפועל או שמספיקה העובדה שאם היה יודע לו הוא היה מתיאש? ננסה להיכנס לאוירה, להבין קצת את ההגיון בדברים, ובדרך כלל גם נתחבר כך לאחד מהצדדים.

דוגמא נוספת:

כל בחור ישיבה בן 15 מכיר את היסוד שמיגו זה כח טענה. כשלמדתי אצל מו"ר מרן הגרמ"ל ליפקוביץ' זצ"ל בשיעור ג' בישיבה קטנה, הוא הגיע לתוס' המפורסם בב"מ יד: (שהוא המקור ליסוד שמיגו הוא כח טענה), ואמר בסרקזם: "עכשיו אני עומד להגיד לכם יסוד שבטח שמעתם כבר בחיידר"..." היו בחורים שהתנצלו ואמרו שמה פתאום, בחיידר לא אמרו על כך כלום, והוא הגיב בחיך: "טוב, אני רואה שאני מוציא שם רע על החיידרים..."

מדוע כה התנגדו גדולי ישראל לאמירת ה"רייד" הישיבתי בגיל צעיר? משום שההבנה הבורסית של גיל צעיר לא קולטת את הדקויות של הלומד'ס, וכך הבחור הצעיר מתרגל להישאר בעולם של מילים. להגיד הגדרות מבלי להבין את תוכנן.

בשיחה שמסרתי לפני בחורי ישיבות, ניסיתי לבקש מהם שיסבירו לי את המילים "כח טענה" בעברית פשוטה. האם לטעון צריך כח? על מה מדובר כאן, על כח לדבר? ואיך אפשר להעביר את הכח לדבר ממילים אלה למילים אחרות? בקיצור, מה בכלל אמרת?

דוגמא זו משקפת את הבעיה שלעתים קורה שאדם נשאר בעולם של מילים מנותקות מהבנה. הוא לא מתחבר למה שיוצא מפיו.

כל המושג "מילים" משמעותו – דרך לבטא מסרים. בכל מילה יש מסר, והמילה מעבירה את המסר הרעיוני הטמון בה. "הבנה" פירושה – החברות למסר שמאחורי המילה. ללא חיבור זה – לא עוסקים בהבנות אלא בדקלומים. לא בתכנים, אלא במילים. אם אי אפשר להסביר את המילים הנשגבות במילים פשוטות – הדבר מראה שלא עוסקים בתכנים אלא במילים גרידא.

הרי כך הם פני הדברים בכל תחום בחיים. לעולם אין אנחנו מסתפקים במילים גרידא. כאשר אנחנו עוסקים בכל תחום שהוא אנחנו מתחברים אל הדברים ומחווים עליהם דעה באופן טבעי. לא יתכן שבעולם התורני הגישה תהיה שונה, ונסתפק בדיבור ללא הבנה.

סיכום:

"הבנה" פירושה - להתחבר אל התוכן שמאחורי המילים. כל מטרתן של המילים היא לחבר אותנו אל הרעיון, אל המסר. מכיון שהגמרא עוסקת ברעיונות עמוקים, עלולים להישאר לפעמים בחזרה על המילים ותו לא, ויש לשים לב לכך.

פרק ז

כיצד לקרוא רש"י וראשונים

הדיוק בלשוונותיהם של הראשונים הוא עבודה גדולה, שחלק גדול מהלימוד בעיון בישיבות ובכוללים מתבסס עליה. השאלה היא כיצד עושים זאת.

רבים עושים זאת בקריאה איטית, בתשומת לב מירבית אל כל מילה ואל כל הברה בפני עצמה. לכאורה קריאה כזו אכן בכוחה לגלות מטמונים, דא עקא שהיא מחמיצה את האפשרות לדייק כראוי.

שמעתי הגדרה נפלאה ממו"ר ראש ישיבת גרודנא הגר"י הקר שליט"א: "ישנן שתי דרכים להתבונן על סברא. יש המביטים עליה בזכוכית מגדלת, ויש לדעת שלא זו הדרך. סברא יש לבחון בבדיקת ציפורן..."

כלומר: בכל סברא שאומרים, יש את ההרגשה הפנימית, את נשמת הדברים. יש להזהר כאשר בוחנים את הדברים בשבע עיניים, שלא לאבד את המראה הכללי, את ההרגשה הכללית. כאשר מביטים על סברא בזכוכית מגדלת – עלולים לאבד את ההרגשה הפנימית.

דוגמה לדבר: כאשר מביטים על חליפה לא בודקים כל כפתור בנפרד, אלא מתרשמים מהמראה הכללי. נכון הדבר שכל כפתור משפיע על המראה הכללי, אבל בכדי להתרשם נכון מהכפתור אין זו מן התבונה להביט עליו כעל יחידה בפני עצמה. יש להביט עליו מתוך נקודת מבט שרואה הכל יחדיו. כך צריכה להיות הגישה בעת בחינת סברא.

אותו עיקרון קיים לא רק בבחינת סברות, אלא גם בקריאת דברי הראשונים.

יש אפשרות להגדיל כל מילה בזכוכית מגדלת ולהתבונן עליה לחוד. קריאה זו אכן נותנת את תשומת הלב לכל מילה. אבל – זו לא קריאה אמיתית הרואה את כל התמונה. קריאה נכונה אמורה לתת לקורא את ההרגשה של הדברים, את המסר שבא לעבור בין השיטין.

מדוע אנחנו מדייקים בדברי הראשונים? הרעיון של דיוק בלשונות הראשונים הוא פשוט: אנו יוצאים מנקודת הנחה שהם התנסחו ברהיטות ובלשון מהוקצעת, חשבו על כל מילה וכתבו אותה באופן הברור ביותר. משום כך, כאשר אנו קוראים את דבריהם אנו מנסים כביכול "להיכנס לראש" שלהם. כמובן אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואין לנו יכולת באמת להבין את מחשבותיהם של הראשונים, אבל על כל פנים מקצת מכוונתם אנחנו יכולים להבין, והרי זו היתה מטרתם בכתיבת הפירוש. זו גם צריכה להיות מטרתנו: להבין למה הם התכוונו.

אנחנו מדייקים כל מילה בדבריהם לא משום שיש בכל מילה בפני עצמה כוונות נסתרות, אלא משום שכאשר מנסחים רעיון עמוק במספר מילים יש חשיבות רבה לאופן הניסוח. כאשר אנו מביטים על כל המשפט ועל כל הקטע כיחידה אחת ומבינים את המסר הכללי שלו – חשוב מאוד לשים לב במתינות לצורה בה הרעיון מנוסח. אבל כאשר לא קוראים את המילים מתוך ההקשר הכללי שלהם – אין שום משמעות לדיוק בכל מילה.

סיפר לי פעם ראש ישיבה חשוב, שלפני שפתח את הישיבה הוא עמד בראשות כולל. פעם בא לפניו אברך צעיר בוגר ישיבה חשובה, לדון עמו בדברי רשב"א מסוים. הלה דייק הררי דיוקים ממילה אחת ברשב"א.

אמר לו ראש הישיבה: "כאשר אתה מקבל מכתב מעו"ד, אינך קורא שורה ונעצר ובונה עליה הררי השערות מה בדיוק התכוון אותו עו"ד לומר, אלא קודם אתה קורא את כל המכתב ברצף, קולט את המסר הכללי, את הנושא ואת רוח הדברים, ולאחר מכן אתה מתעכב על הנקודות הטעונות בירור. הלא כן? כמו כן יש לקרוא – להבדיל – רשב"א. קודם תבין מה הוא רוצה, מה הנושא, מה המסר הכללי שבדבריו, ורק אז תתחיל לדייק כל מילה, מתוך ההקשר לטקסט הכללי, לוודא שאכן הבנת את כוונתו".

לאחר חדשים בא אותו תלמיד לספר שנפתחו לפניו שערי אורה, פתאום הוא קלט רשב"א אינו אוסף משפטים שיש לבנות עליהם תורות, אלא הרשב"א הוא ספר שנכתב בידי אדם, שבא להביע מסר, להראות מהלך בסוגיא, להינצל מקושיות וליישב ההדורים, וזה רשב"א אחר לגמרי.

אותו עיקרון יש גם בדיוק דברי רש"י, בתוספת שתי נקודות.

כל הראשונים כתבו פירושים באופן מנותק מהגמרא, כטקסט נפרד. לעומתם, רש"י כתב את פירושו שזור עם הגמרא עצמה, כמו שוטנשטיין. הקריאה של הפירוש צריכה לזרום יחד עם הקריאה בגמרא, כביכול משחילים את דברי רש"י בסוגריים מרובעות בין המילים של הגמ'. משום כך, אין משמעות לדברי רש"י ללא שמשלבים אותם בקריאה רצופה של הגמרא. זה כמו לקרוא פירוש שוטנשטיין ללא קריאת מילות הגמרא.

נקודה נוספת: רש"י נכתב במתכונת של פרשן, לא כחדשן. כלומר: כל הראשונים מבארים את הנושא שעליו הם באים לדון, מציגים את הקושי בסוגיא ומביאים את השיטות השונות המיישבות את הקושי. לעומת זאת, רש"י נצמד למבנה של פרשנות המשתלבת עם הגמרא. בפרשנות לא כותבים קושיות ותירוצים, אלא מסבירים ותו לא. הפרשנות לא נכנסת לעולמה של הקושיא ויוצאת משם עם תירוץ, אלא מסבירה את הדברים מלכתחילה באופן כזה שלא תתעורר קושיא.

העבודה ברש"י הינה לגלות מה הוא בא לחסוך, לאיזה רעיון הוא רמז במילותיו הקצרות בכדי להינצל מהקושי.

כיצד עושים זאת? מנסים להבין את ה"ראש" שמאחורי כתיבת הדברים. לא רק מה הוא אומר, אלא גם מה הוא חשב שמשום כך הוא אמר מה שאמר. כמוכן כוונת רש"י עמוקה עומק לפנים מעומק, אבל על כל פנים זה מה שביכולתנו לעשות: לנסות להבין את כוונת הכותב.

משום כך חשיבות הדיוק בדברי רש"י גדולה בהרבה. כפי שהתבאר, מטרת הדיוק בלשונות הראשונים הינה כביכול "להיכנס לראש" שמאחורי המילים, להבין מה היתה מטרת הראשונים במילים אלה. כאמור, בכל קטע בדברי הראשונים הכוונה הכללית של הדברים מפורשת, והדיוק במילים בא רק בכדי לדייק את הכוונה. לעומת זאת ברש"י אין דברים מפורשים, וכל המסר שהוא בא להעביר מגיע רק מאחורי השיטין.

סיכום:

דיוק בראשונים פירושו – לנסות להבין את ה"ראש" שמאחורי כתיבת המילים הללו. אנו יוצאים מנקודת הנחה שהראשונים התנסחו בבהירות מקסימלית בכדי להסביר לנו את כוונתם, ואנחנו קוראים אותם מתוך תשומת לב.

סיכום הדברים

הגישה אל הגמרא צריכה להיות מתוך מודעות והבנה מה היא ומה מטרתה.

הקב"ה נתן לנו בהר סיני תורה שבכתב, ונתן פרשנות עליה בעל פה. יש לקשר את הפרשנות לתורה שבכתב ולהעמיק בפרטיה ובגדריה והדינים המסתעפים ממנה.

המשנה היא הלב של התורה שבעל פה, התנאים הם היוצרים אותה, והגמרא מתנהלת סביב זה. הגמרא סביב המשנה היא כמו המשנה ברורה סביב השו"ע.

הדיונים בגמרא הינם ממוקדי מטרה, וכשאנחנו קוראים את הגמרא עלינו לגשת לכך בהתאם: אנחנו לא רק מקיימים מצות תלמוד תורה, אלא עוקבים אחרי דיון שהתנהל אי אז בעבר, עם מטרה ברורה ומוגדרת של בירור הלכתי.

הגמרא היא דיון הלכתי סביב המשניות, והאמוראים מבררים את המשנה על ידי ראיות לכאן ולכאן. הגמרא מוגשת לנו כתמצית של הפרוטוקול, ועלינו מוטל לסדר את הדברים ולבנות את המסקנות היוצאות. את הגמרא לא קוראים ב"קרא והסבר", אלא מתוך כוונות וחשבון.

מטרת הדרשות והפסוקים שבגמרא הינה להבין את המקורות של התורה שבעל פה, לחבר אותה אל התורה שבכתב. כאשר אנו לומדים דרשות עלינו לקרוא את הפסוק מתוך זוית הראיה של מציאת הקודים החבויים בו.

לאור האמור שהגישה אל הגמרא היא כאל ספר הלכתי העוסק בבירור יסודות ההלכה של התורה שבעל פה, יש לקרב את הגמרא אל המציאות. עלינו לזכור שאף על פי שאין לנו הכירות קרובה עם המציאות שהיתה בזמן הגמרא מכל מקום המטרה היתה להכריע הלכות בדברים מציאותיים. מוטל עלינו לבודד את העיקרון ההלכתי היוצא מכל דין שנאמר בגמרא, ולאחר מכן לבנות סביבו מקרה שבו עיקרון זה בא לידי ביטוי.

הבנה פירושה להתחבר אל התוכן שמאחורי המילים. כל מטרתן של המילים היא לחבר אותנו אל הרעיון, אל המסר. מכיון שהגמרא עוסקת ברעיונות עמוקים, עלולים להישאר לפעמים בחזרה על המילים ותו לא, ויש לשים לב לכך.

מעשה ניגש לשלב הבא – כיצד ליישם עקרונות אלה בלימוד עם תלמידים.

פרק ט

יצירת ענין בדיוני הגמרא

לאור המתבאר עד כאן, הגמרא הינה ספר דיונים הלכתיים בפרטי התורה שבעל פה. כאשר אנחנו לומדים גמרא עם ילד צעיר אנחנו מצפים שהוא ישתף איתנו פעולה בדיונים הלכתיים מעמיקים.

וכאן יש בעיה.

אם אתבקש לשבת ללמוד את ההיסטוריה של תורכיה – מירב הסיכויים שלא אצליח לזכור כלום. לעומת זאת, אם אתבקש ללמוד את פעולת מערכת חוטי החשמל בביתי, מסתבר שאקלוט את הענין. ככל שדבר יותר מעניין את האדם, כך הוא קולט אותו יותר ומפנים אותו לאורך זמן. ומאידך גיסא, ככל שהדבר רחוק מעולמו יותר – כך קשה לו לקלוט אותו.

הדברים אמורים אפילו בחומר לימודי קל. קשה מאוד לזכור חומר ולעבד אותו במוח ללא התחברות אל תוכנו. על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בחומר לימודי קשה ומורכב כמו הגמרא.

הגמרא היא ספר מסובך: קושיות, תירוצים, קושיות על התירוצים, חשבונות של נפק"מ בין שני תירוצים, ראייה לכאן ודחיה לשם. בכדי לאחוז ראש בכל המערכת הזו, מוכרח הדובר שתהיה לתלמיד מוטיבציה פנימית, שהעסק יעניין אותו אישית. אם הוא ילמד את הגמרא רק כדי להשביע את רצון האב או המלמד, אבל ללא ענין אישי וסקרנות – הוא לא יצליח לעקוב אחרי כל הדיון. הוא אולי יצליח לדקלם אותו ואפילו לכתוב אותו בדף התשובות במבחן, אבל הוא לא יבין אותו באמת.

כדי להצליח יש צורך שיהיה לתלמיד ענין במה שקורה בדף הגמרא. שתהיה לו סקרנות.

האם הסקרנות הזו קיימת מאליה? האם הגמרא אמורה לעורר ענין בלב התלמיד באופן טבעי?

התשובה היא - לא.

מדוע?

נביט סביבנו, וניווכח לראות שהאדם מתעניין אך ורק בדברים הקרובים לליבו ולעולמו.

כאשר מגיע עיתון הביתה - הנערה המתבגרת פותחת אותו במדור "מאורסים", האברך הצעיר פותח במדור ה"דירות למכירה", האשה פותחת את מדור ה"מכתבים

למערכת", והילד מדפדף אל המדור לילדים. לא נצפה מילד להתעניין בשער הדולר ובהצעות המשכנתא. האדם נמשך אל מה שקרוב לליבו.

נחזור ונפנה את המבט אל דף הגמרא, ונבדוק האם הוא עשוי לעניין את התלמיד.

הבאנו בפרק א ציטוט מאב מתוסכל שבנו לא משתף עמו פעולה בסוגיא "ג' אבות נאמרו בשור". ננסה לחשוב: מה לזה ולחיים של הילד? מימיו הוא לא ראה שור בכלל. הוא מכיר מהחיים רק מכוניות ואוטובוסים, וכעת עליו לדמיין עב"מ ששמו "שור". ובכן, הנושא שבו הגמרא עוסקת - רחוק מעולמו של התלמיד. מרחק זה יוצר חוסר עניין.

אבל האתגר הוא עמוק יותר. לא רק שהנושא אינו מוכר מהחיים, אלא הוא גם מופשט לגמרי. תיאורטי לחלוטין.

מה המסר שאומרת לנו הברייתא "ג' אבות נאמרו בשור"? שבאותו שור לא מוכר יש "שלשה אבות". כיצד נפלו "שלשה אבות" על שור? מה פירוש המילה "אבות" בהקשר זה? המושג "אב" במובן הברור והידוע שלו הוא "אבא". נו, לשור יש שלשה אבות? כמובן שלא. זאת אומרת שמדובר כאן על המושג "אב" כעל מושג מופשט, המבטא רעיון לא ברור. האם נוכל להגיד אותו בעברית מדוברת? מה בדיוק יש בשור? יש לו זוג קרניים מאיימות, שיניים מפחידות, גופו כבד ודורסני. כל אלה הם דברים מוחשיים. אבל איך הם מתקשרים למילים הבלתי ברורות "שלשה אבות"?

כל עוד לא נאמר מילים אלה בעברית מדוברת, פשוטה והגיונית – אנחנו דנים על משהו מופשט לחלוטין, ואין סיכוי ליצירת עניין. זה כמו לנסות לדון עם ילד על שאלה כמו "מה גודלו של החור באוזון". למה שאלה הרת גורל זו אינה מעסיקה את הילד, ולו הילד הסקרן ביותר? כי בעיניו "אוזון" הוא מושג מופשט, וזה הופך את השאלה לשאלה מעורפלת, לא ממוקדת.

אנחנו חייבים ליצור בלב הילד סקרנות ועניין, שתהיה לו מוטיבציה להביע עמדה בדיון המתרחש בגמרא.

כיצד עושים זאת? הבה ננסה לעשות זאת כאן:

אנו קוראים עם הילד: "ג' אבות נאמרו בשור". לפני שאנחנו ממשיכים אנחנו עוצרים וממחישים לעצמנו את הנושא: בוא מוטי, ננסה לדמיין שור. איך הוא נראה? גדול, חזק, בעל זוג קרניים, שיניים חזקות. לא כדאי להתקרב אליו... מה הוא יכול לעשות? למה אם תראה אותו בטיול אתה תשמור ממנו מרחק? כי אתה חושש שהוא יזיק לך. נכון? עכשיו בוא נחשוב ביחד כיצד בדיוק הוא עלול להזיק: הוא עלול לנגוח בקרניו; הוא עלול לנסות לאכול מהציוד שלנו; והוא עלול לדחוף אותנו מבלי משים.

האם כל הפעולות הללו שהשור עושה הן זהות באופי שלהן? נחשוב, ונראה שממש לא. אם הוא נוגח - הוא עושה זאת מתוך כוונה להזיק; אם הוא אוכל מהציוד שלנו -

הוא פשוט נהנה לאכול; ואם הוא דורך ודורס – הוא לא שם לב, ומזיק ע"י כובד משקלו. יש לו שלשה סוגי היזק.

מי עושה את החלוקה הזו לשלשת הסוגים? הברייתא!

עכשיו נקרא את הברייתא ביחד: "ג' אבות נאמרו בשור". יש בשור שלשה סוגים שונים של נזקים. המילים "אב נזיקין" מתכוונות לומר: סוג של פעולת היזק. הסוג הראשון הוא "קרן", כלומר – פעולה שנעשית בכוונה להזיק, בדרך כלל זה על ידי נגיחה בקרן. הסוג השני הוא "שן" – כלומר פעולה שנעשית לא מתוך כוונה להזיק אלא מתוך הנאה אישית של השור. והסוג השלישי הוא "רגל", כלומר – פעולת היזק שנעשית על ידי גופו ומשקלו של השור, מבלי משים.

מה עשינו בחמש דקות? הפכנו את השור לבעל חיים מוחשי; הסברנו את המושג "ג' אבות" בעברית מדוברת; והנה הברייתא העמומה, כביכול - קיבלה צבע וטעם!

דוגמה נוספת, ממשנה מוכרת וידועה (ב"מ ל"ד ע"ב):

"המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו וכו', נמצא הגנב משלם תשלומי כפל, למי משלם למי שהפקדון אצלו". במשנה זו מבואר שכאשר שומר משלם על החפץ במקום להישבע ולהיפטר - הבעלים מקנה לו את הכפל. כעת בא דף גמרא שלם סביב קביעה זו: באלו אופנים הוא מקנה, האם יש לומר שהוא מקנה רק בבהמה או גם בכלים, כיצד בכלל חל הקנין הלא הכפל עדיין לא בא לעולם, וכו'.

לפני שאנחנו נכנסים עם התלמיד לתוך הסוגיא, עלינו לשים לב לקושי הטבעי, לחוסר הענין:

כל הסוגיא דנה סביב המושג "הקנאת כפל", וזו בעיה. מדוע? כי המושג "הקנאה" מוכר לנו מהחיים אך ורק ביחס לחפצים. אנו מוכרים וקונים חפצים. מעולם לא ראינו בחלון הראוה שלט בסגנון "מבצע בסוף עונה - כפל למכירה"... מה בדיוק מקנים כאן, בסוגיא שלנו? ובכן, בהגדרה הדינית הדבר ברור, שמקנים את החוב שהגנב יתחייב אם וכאשר תימצא הגנבה בידו. אבל נשים לב שלתלמיד צעיר יש קושי להתחבר לדיון כזה, כי המושג היסודי שעליו יושבת כל הסוגיא – "הקנאת כפל" - נתפס אצלו כמושג מופשט. זה הופך את כל הדיון למעורפל ולא מושך.

וכאמור: כאשר אין ענין בדיון – אי אפשר לפעול מתוך מוטיבציה.

מה עושים בכדי לעורר ענין?

שוב, הדרך הפשוטה היא להחיות את הסיפור, להיכנס לתוך הסיטואציה.

ננסה לדמיין יחד עם הילד:

יש לי שעון יקר. חיפשתי מישהו שישמור לי עליו. [אם כבר אנחנו מספרים על עובדה - צריך שהיא תהיה מציאותית. למה אני צריך שישמרו לי על השעון? הרי הוא על היד שלי! כדאי, איפוא, להחיות את הסיפור:] אני נמצא על שפת הבריכה. אני רוצה להיכנס לצלול, אבל השעון עלול להיהרס במים. חיפשתי מישהו שיושב בחוץ ונח על הערסל. ניגשתי אליך, מוטי, וביקשתי שתשמור על השעון. הסכמת. הנחת את השעון בכיסך. הבעיה היתה שבאזור הסתובב כייס, והוא שלח יד זריזה לכיסך ונטל את השעון. חזרתי מהצלילה וגילינו שהשעון נעלם.

ובכן, על פי הדין הייתי יכול להישבע שהשעון נגנב והיית פטור, אבל החלטת לבוא לקראתי, לקחת אחריות על מה שקרה, ולשלם. הצעד שלך באמת ראוי להערכה. בתמורה, אני מוכן להתחייב לך שאם ימצאו את הגנב ויחייבו אותו כפל – אתה תרויח. יש בזה הגיון די ברור: אתה הסכמת לספוג את הגנבה. משום כך אני כאילו מכניס אותך במקומי, שבמידה שהכל יבוא על מקומו בשלום - תהיה אתה הבעלים ותרויח.

זה נקרא "הקנאת כפל".

מה עשינו עתה?

ראשית כל - החיינו את הסיטואציה, קירבנו את הסיפור כמה צעדים לכיוונו של התלמיד. וכתוצאה מכך העמדנו את המושג המעורפל "הקנאת הכפל" כדבר מוחשי וברור, ואפילו הגיוני: המפקיד מעוניין לפצות את השומר על מסירותו ועל לקיחת האחריות שלו, ולכן הוא דואג לכך שאם ימצא הגנב הוא ירויח, התשלומים ילכו אליו.

נשים לב לדבר מעניין: אחרי ההקדמה הזו, המורידה את הנידונים בגמרא לעולם המוחשי והממשי - שאלות רבות בסוגיא הופכות להיות מעניינות ומאתגרות. לא רק נקרא את הגמרא ונסביר מתוך חובת לימוד תורה, אלא נרצה בעצמנו להתמודד מול השאלה.

לשם המחשה, נמשיך עם הגמרא שהבאנו: הגמרא בב"מ שם שואלת: "והא אין אדם מקנה דבר שלא בעולם". כלומר, כיצד אפשר להקנות את הכפל, כיצד ההקנאה חלה על דבר לא קיים.

שאלה זו לא מעניינת במיוחד את מי שלא התחבר עדיין לעצם המושג "הקנאת כפל". מדוע? פשוט מאוד. אם עצם ההקנאה לא ברורה בכלל, מי היא ומה היא, אזי גם לא כואב במיוחד אם הגמרא רוצה לבטל את ההקנאה בטענות אלה ואחרות. הרי מלכתחילה לא התחברנו להקנאה הזו, מה איכפת לנו שהיא תבטל...

לעומת זאת, אם ההקנאה התיישבה לנו על הלב, וזה מתקבל על הדעת שהשומר המסור יקבל את הכפל – או אז כאשר הגמרא באה ושואלת כיצד הקנין חל הרי בפועל עדיין הכפל לא בא לעולם, זו שאלה הרבה יותר מציקה. אנחנו עומדים כביכול מול השומר והמפקיד, ומבינים שהם רוצים לסדר ביניהם עיסקה הוגנת, אבל הם נתקלים

במכשול הלכתי שלא מאפשר לעיסקה לחול. זו שאלה הרבה יותר חיה ומסקרנת. ללא השוואה כלל.

*

הזכרנו לעיל את הבעיה של ניתוק מהמציאות המתוארת בגמרא. עלינו לשים לב לכך, שבכדי ליצור עניין בלב הילד יש להפוך את הדיונים בגמרא לדיונים מעשיים הלכותיים מהחיים שלנו.

ככל שהדיון יותר קרוב לעולמנו - כך נחיה אותו יותר ונרצה להבין את הצדדים, ואולי אף להשמיע את העמדה שלנו. ומאידך גיסא, ככל שהדיון יהיה יותר מנותק מהחיים - כך העניין שלנו להתערב בו ולעקוב אחריו ילך ויפחת.

בדרך כלל, פרקי הגמרא הנלמדים בתנ"ם עוסקים בענייני נזיקין. דיני ממונות במהותם הם מעשים שבכל יום הפוגשים כל אחד מאיתנו, ועשויים בהחלט לעורר עניין וסקרנות. אבל דא עקא, שבמציאות המתוארת בגמרא, ללא עיבוד קל שלנו - הם לא יעניינו את הילד. עלינו מוטל לתרגם את הדברים למציאות בת זמננו, במידת האפשר.

ישנם מלמדים מסורים שבתחילת הדרך טורחים להמחיש לילדים את המציאות העתיקה במגוון דרכים.

עד היום אני זוכר את המלמד מכיתה ג' שכאשר הגענו לחומש ויקרא הוא טרח להביא לחיידר כליה אמיתית עם חלב שעליה, בכדי להמחיש את הפסוקים החוזרים על עצמם פעמים רבות "ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן". יש מלמדים שמביאים לחיידר נרות חרס מהשוק הערבי, בכדי להמחיש את המשניות בפרק במה מדליקין. אין ספק שעליהם נאמר "מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

אבל כאמור, הפיתרון המהותי הוא לחבר את הגמרא אל המציאות המוכרת לנו, על ידי שני שלבים: ראשית כל להפשיט את העיקרון ההלכתי היוצא מכל דין במשנה או בגמרא, ולאחר מכן להלביש את העיקרון על סיפור מהחיים. עם קצת מחשבה ניתן לעשות זאת. על מסכת בבא קמא יש ספר נפלא בתחום, "משפטי התורה" להגר"צ שפיץ שליט"א.

סיכום הפרק:

למדנו כלל יסודי בצעד הראשון ללימוד תלמידים: להחיות את הסיטואציה. להפוך את הדיונים בגמרא למוחשיים ומציאותיים, ולהתחבר אל הדילמות שהעסיקו את הגמרא.

כחלק מעבודה זו, יש לעמוד על שורש כל הלכה שנפסקת בגמרא ולתרגם את השלכותיה על עולמנו, ככל האפשר.

פרק י

בנית השקלא וטריא

בפרק ג התבאר שהגמרא בנויה במבנה של דיון מורכב, ועלינו מוטל לעקוב אחריו ולהוציא ממנו את המסקנות. הדרך הנכונה היא לקרוא שוב ושוב במתינות ולחשבן בכל שלב במה התקדמנו מתחילת הסוגיא עד כאן.

לימוד כזה דורש בגרות וסבלנות, ועלינו לזכור שיושב לידינו ילד שאין לו את הכלים הללו. הוא עדיין צעיר והוא רוצה שהעסק יזרום.

תלמידים רבים אכן לא שומרים על הקשר עם תחילת הסוגיא, כי הדבר קשה להם מידי. מה הם עושים? הם קוראים קושיא ותירוץ, ועוד דחיה ועוד ראייה, ללא חוט מקשר וללא להעמיד מבנה מסודר. העיקר להתקדם בעמוד. הם רוכשים את ההרגל הקלוקל הזה, ולוקחים אותו איתם גם לישיבה...

אם אנחנו רוצים להקנות לתלמידים שלנו יכולת לקרוא גמרא עם רצף רעיוני אחיד ונמשך – עלינו לעזור להם קצת על ידי הכנה מקדימה. על המלמד להגיע מוכן אל הסוגיא, ולשתף את התלמיד ברקע המקדים למשפט הבא של הגמרא.

כלומר:

נשים לב, שלכל מסמך חשוב או מאמר בנושא כלשהוא יש כותרת. מה תפקידה של הכותרת? להכין את הקורא ולהסביר לו לקראת מה הוא הולך. מדוע זה חשוב? כאשר הקורא מגיע אל הטקסט מוכן שכלית, והוא יודע לקראת מה הוא הולך – הרקע בשל לקליטה.

המשפטים בגמרא, בגלל מורכבותם, זקוקים לכותרת בפני עצמה לפני כל משפט. אם התלמיד יודע שהוא צועד לקראת קושיא – הוא מתכונן כמו שמתכוננים לקושיא: הוא מתכונן בחומר שעליו נסובה הקושיא, ומנסה להבין מה הקושיא. אם הוא כבר נמצא בקושיא והוא יודע שהוא עומד לשמוע תירוץ – הוא מחדד אצל עצמו את הקושיא ומנסה לבדוק מה אפשר לתרץ. אם הוא יודע שכעת עומדת להיות ראייה לאיזה דין – הוא בודק את הראייה המובאת וחושב מה הקשר בינה לבין הדין שאותו היא אמורה להוכיח. וכנהנה על זו הדרך.

כאשר אנו מעוניינים לחבר את הילד אל הגמרא, עלינו לעשות עבורו את עבודת ההכנה, לפני שקוראים את הגמרא. **קריאת הגמרא היא שלב ב'. שלב א' הוא נתינת הרקע שעליו צמחו הקושיא או התירוץ.** כאשר אנחנו מלווים את התלמיד בקריאת הגמרא, אנחנו נותנים לו את הרקע, ואז השלב של הקריאה וההבנה עצמה נעשה קל ומוכן בהרבה. הקריאה נעשית רציפה וזורמת.

הבה ניקח דוגמה מגמרא קצת מורכבת מבחינת חשבון והסתעפות, מתחילת פרק הכונס (ב"ק נ"ו ע"ב), ונמחיש כיצד לבצע את האמור:

"מסרה לרועה נכנס הרועה כו'. אמרי תחתיו דמאן, אילימא תחתיו דבעל בהמה תנינא חדא זמנא מסרו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר כולן נכנסו תחת הבעלים, אלא תחתיו דשומר, ושומר קמא אפטר ליה לגמרי, לימא תיהוי תיובתא דרבא דאמר רבא שומר שמסר לשומר חייב. אמר לך רבא מאי מסרו לרועה לברזיליה, דאורחיה דרועה למימסר לברזיליה".

מה יש לנו בסוגיא קצרה זו? הגמרא כאן מתייחסת לשני מילים במשנה "מסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו". היא מציעה פירוש למילה "תחתיו", דוחה את הפירוש מכח כפילות ממשנה אחרת, מציעה פירוש אחר, מקשה מכח זה על רבא שאמר משהו שלא מסתדר עם הפירוש הזה, ואז מציעה פירוש שלישי שפותר את כל הבעיות.

נשים לב כמה מכשולים עומדים להבנת קטע קצר זה: א. הוא מתייחס למילה אחת במשנה, מילה שבקושי שמנו לב עד עתה לקיומה. חוסר תשומת לב זה גורם לנו לחוסר הזדהות עם הסוגיא ואי הבנה של הגמרא. ב. הפירוש הראשון נדחה מכח משנה לא מוכרת. בכדי להבין את הדחיה יש צורך להכיר את אותה משנה. ג. הפירוש השני גורם לקושיא על דברי רבא, שגם הם לא מוכרים לנו כרגע. ד. הפירוש השלישי מציע הצעה חדשה לגמרי, ויש צורך להבין כיצד הוא חילץ אותנו מכל הבעיות.

התפקיד של המלמד כאן הוא לסקל את כל המכשולים מהדרך, ולאפשר לתלמיד לרוץ בה.

המכשול הראשון – הקטע מתייחס למילה אחת במשנה שלא שמנו לב אליה. ניתן כותרת למה שאנחנו עומדים לעשות כעת: אנחנו הולכים להסביר משפט קצר של המשנה: "מסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו". אם כך – בוא נפתח ביחד את המשנה, נקרא אותה וננסה לחשוב מה היא אומרת, אחר כך נבדוק אם הגמרא הלכה יחד איתנו.

אנחנו קוראים את המשנה: "מסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו". בוא נספר את הסיפור בפרטות: יש לי כבש. אני לא יכול לשמור עליו כל היום, יש לי הרבה מה לעשות בחיים. אני מוסר אותו לרועה והולך לכולל. בערב אני חוזר הביתה, ומקבל תלונות מהשכנים: הכבש נכנס לחצר פרטית וזלל חסה. זה הסיפור של המשנה. מה דעתך, מוטי, על סיפור כזה? מי אחראי על מה שקרה?

כמובן מוטי יענה שהרועה אחראי. בשביל זה מסרתי את הכבש לרועה, לא?

מצוין, כל הכבוד. בוא נקרא את המשנה: "מסרה לרועה, נכנס הרועה תחתיו". בדיוק מה שאמרת: אם אני מוסר את הכבש לרועה – הוא נכנס תחת, תחת הבעלים. מהיום אני שולח את כולם אל הרועה.

טוב, הבנו את המשנה, בוא נראה אם הגמרא הסבירה כמונו. נקרא את הגמרא: "מאי תחתיו", מה הכוונה "תחתיו", מי נכנס תחת מי? "אילימא תחתיו דבעל בהמה", הנה, הגמרא הבינה כמוך, מוטי, יפה מאוד. אבל יש לה בעיה עם זה. בוא נבדוק מה הבעיה: "תנינא חדא זימנא, מסרו לשומר חנם וכו'". מ..מה? מה רוצים כאן? אהה, מביאים

כאן משנה מפרק אחר, ואומרים שלפי הפירוש שלנו יוצא שרבי חוזר על עצמו, הוא כבר אמר את זה בפרק הקודם.

בשביל להבין את הבעיה בזה נפתח ביחד את הפרק הקודם, ונקרא את המשנה: "מסרו לשומר חינם וכו' נכנסו תחת הבעלים". וואי, נכון, זה בדיוק אותו דין! טוב, אז אם ככה באמת לא הגיוני שרבי אמר את אותו דין פעמיים.

צריך למצוא פירוש אחר. מה אתה אומר מוטי? בוא נחשוב אם אפשר להסביר אחרת את המשנה. בוא נקרא שוב את המשנה: "מסרו לרועה נכנס הרועה תחתיו". מה יכול להיות הפירוש?

כאן, רוב הסיכויים שמוטי לא יגיע מעצמו לפירוש הנוסף של הגמרא, אבל הוא בהחלט מגיע פתוח לשמוע, מעוניין לעקוב אחרי ההתפתחות החדשה. אחרי שעשינו הקדמה ונתנו כותרת לצעד הבא: "הולכים לחפש פירוש אחר", הדבר בהחלט מסקרן - מה יכול להיות עוד פירוש?

נקרא ביחד את הגמרא וננסה להבין את הפירוש האחר: "אלא תחתיו דשומר". כלומר, הרועה נכנס תחת השומר. נקרא את המשנה לפי הפירוש החדש: "מסרה לרועה - נכנס הרועה תחתיו של השומר". משהו כאן קצת קשה להבנה, וננסה לפצח אותו. ניתן למוטי את ההזדמנות לנסות, ואם הוא לא מעוניין - נסביר בעצמנו: המשנה אומרת **שהשומר** מסר את הבהמה לרועה. כלומר, אני הבעלים מסרתי את הבהמה לחבר, והחבר החליט שגם לו אין זמן להתעסק בשמירה, והוא הלך ומסר את הבהמה לרועה.

מה אתה אומר מוטי? מי אחראי על נזקי הבהמה במצב כזה? הרי בעצם השומר הראשון לא עמד לגמרי בהסכם. הוא לא שמר בעצמו. מצד שני הוא הרי מסר את הבהמה לבן דעת. מה נראה לך? אחרי שנעלה צדדים לכאן ולכאן, נקרא את המשנה: "נכנס הרועה תחתיו". כלומר - השומר הראשון יוצא מהתמונה.

לפני שנמשיך הלאה "לימא תהוי תיובתא דרבא", נעצור שוב ונערוך הקדמה: רגע, אז בעצם תשים לב מוטי שיצא לנו מהמשנה חידוש גדול, שאם אני התחייבתי לך לשמור, ובסופו של דבר לא היה לי כח לזה ונתתי לשומר אחר לשמור במקומי - אני פטור. זה חידוש, לא? עכשיו נשים לב שבאמת לא כולם מסכימים לחידוש הזה. רבא עצמו אמר במקום אחר שלדעתו שומר שמסר לשומר חייב. כאן צריך לעצור ולפרש את הסיטואציה "שומר שמסר לשומר", להמחיש אותה ברורות, ואז הסתירה בין המשנה לבין ההלכה של רבא תעמוד מול העיניים.

אם כך - הפירוש הזה גם כן לא מסתדר כל כך. רבא בוודאי לא יסכים לפרש כך את המשנה.

אז מה עושים? בוא נראה אם לגמרא יש פתרון לתסבוכת (שוב עשינו כאן הקדמה: הסברנו שהגמרא מנסה כעת ליישב את הקושיא שנוצרה על רבא מכח הפירוש החדש). "אמר לך רבא, מאי מסרה לרועה - לברזיליה". פירוש חדש במשנה: הבעלים מסר

לרועה, והרועה מסר גם כן לרועה, לשוליה שלו. כאן יש הגיון גדול לומר שגם רבא יסכים שהשומר הראשון פטור, כי על דעת כן הבעלים מסר לו את החפץ. הדברים מאוד מתיישבים על הלב (ולהשלמת ההבנה כדאי גם להביא דוגמה מהחיים להמחיש את הסברא).

לכל משפט יש לתת כותרת ולהתמודד איתו כאתגר בפני עצמו. זאת מכיון שהגמרא היא מורכבת ומסועפת, ובכדי לעקוב אחריה עלינו לבוא אליה מוכנים וערוכים. התלמיד הצעיר עדיין לא בשל לעבודה כזו, וזה בדיוק המקום של הרב, ללכת איתו יד ביד ולהראות לו את שיטת העבודה. כשיגדל ויתרגל הוא כבר יעשה זאת בכוחות עצמו.

דוגמה נוספת לנתינת רקע לדיונים של הגמרא:

בתחילת ב"ק, על המשנה "ארבעה אבות נזיקין", אומרת הגמרא: "מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות".

אם נצעד בשיטת ה"קרא והסבר", נקרא את מילות הגמרא, ונסביר לילד: "אם כתוב במשנה אבות סימן שיש תולדות". בצורה כזו אנו עלולים לגלות שהילד שלצידינו משתעמם מהלימוד. מדוע? משום שללא הכנה מקדימה התוכן לא מושך אותו. מה כל כך מעניין אם כתוב במשנה את המילה "אבות" ואם לאותם "אבות" יש תולדות או לא? ובכלל – מה זה אבות, ומה הקשר בין "אבות" ל"תולדות", ומה הקשר של שניהם ל"נזיקין"??

אבל אם נעשה כאן את העבודה המקדימה – זה עשוי לשנות את כל התמונה. הבה נעשה זאת יחד עם התלמיד:

נקרא את המשפט של הגמרא "מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות". "אם כתוב אבות סימן שיש תולדות". לאילו מילים מתייחס משפט זה? ללשון המשנה: "ארבעה אבות נזיקין". אם כך, לפני שנקרא את הגמרא - בוא מוטי ונפתח ביחד את המשנה, ונקרא אותה בעצמנו: "ארבעה אבות נזיקין". אתה שם לב, מוטי, שיש כאן משהו מוזר? מה זו המילה הזו "אבות נזיקין"? אבות שמזיקים? ! מה פירוש הדבר?

רוב הסיכויים שלמוטי לא תהיה תשובה, אולי כן. על כל פנים הוא הבין את הרקע שעליו צמחה הגמרא. הגמרא עמדה על המילה "אבות", בעצם מה שמפריע לנו הפריע גם לה, ולכן היא מפרשת שהביטוי "אבות" בא לומר שיש תולדות. דהיינו, ארבעה סוגים ראשיים של אופני היזק. בתורה כתוב ארבעה אופנים של היזקים – שור בור מבעה והבער. התורה, אמנם, דיברה רק על ארבע סוגים, אבל יש סוגי היזק נוספים שאע"פ אינם זהים ממש לאבות המפורשים בכל זאת הם די דומים להם. הם כאילו ילדים שלהם. בוא נחשוב רגע: מה יכול להיות דומה לבור, לדוגמה? בטח משהו שהוא לא ממש בור אבל אותו רעיון של בור, לדוגמה – אדם הניח אבן ברחוב ומישהו נפל.

כעת, לאחר העבודה המקדימה שעשינו, אפשר לגשת לגמרא ולקרוא: "תולדותיהם כיוצא בהם או לאו כיוצא בהם". כלומר, הגמרא שואלת האם גם הדינים של התולדות זהים לדיני האבות, או שמכיון שאחרי הכל זה לא ממש האופן המקורי של הנזק המוכר בתורה, אולי הדין משתנה.

כעת השאלה קיבלה צבע וחיות, כמעט שאלנו אותה בעצמנו.

כך יש לגשת לכל סוגיא, כאשר המושגים מעורפלים, או הדיון תיאורטי ומופשט, או סתם כך מורכב ומסועף – פשוט להתכונן קצת ולתת הכוונה מלמעלה, שתגרום לילד סקרנות וענין ותעזור לו להפעיל את עצמו.

סיכום הפרק:

בלימוד עם התלמידים יש לערוך הכנה מקדימה. לתת לכל משפט כותרת ולהודיע לתלמיד לקראת מה אנו הולכים כעת: קושיא, תירוץ או ראייה. לעמוד על הקושי שבו הגמרא כעת מתחבטת, ולנתח לבדנו את הראייה שאותה הגמרא מביאה (כדאי לדרבן את התלמיד להשמיע את דעתו לפני שאנחנו קוראים יחד את הגמרא ומגלים מה היא אומרת).

פרק יא

חיבור לעולם הדרשות

בפרק ד ביארנו את ענין הדרשות והפסוקים שבגמרא, שהוא בנוי על כך שהתורה שבעל פה אינה ענין בפני עצמו אלא כל כולה סובבת סביב התורה שבכתב.

בלימוד עם תלמיד צעיר קיים אתגר די גדול ליצור אצלו ענין בדרשות. הצעד הראשון הוא ליידע אותו על הקשר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה. שיבין שחומש זה לא ספר לילדים בכיתה ב' וגמרא היא ספר לילדים בכיתה ה', אלא הכל תורה אחת והכל כתוב כבר בחומש.

אבל גם אחרי הבנה זאת - עדיין קיים אתגר בלימוד זה. הבה נמחיש את תמונת המצב:

בב"ק דף ב: הברייתא אומרת: "ג' אבות נאמרו בשור, קרן שן ורגל". ומיד הגמרא פותחת בבירור: "קרן מנלן?" ננסה להיכנס לראש של התלמיד כשהוא שומע שאלה כזו. בקושי הוא הספיק לעכל שיש דבר כזה ששור נוגח בקרן, וכבר הוא שומע ששואלים מהיכן יודעים זאת מהתורה.

האם הילד פעם התעניין מה המקור בתורה לאכילת מצה ולישיבה בסוכה? הוא מאמין לאבא. כך צריך לעשות וזהו. אתה אומר שיש שור שיש לו שלשה סוגים של נזיקין? מצוין. אם אתה אומר - אתה כנראה יודע, לא? למה חסר לו עכשיו לשמוע איפה זה כתוב?

אם הדיון היה נעצר כאן - עוד היה אפשרי איכשהו להמשיך איתו. הילד היה מוכן לשתף פעולה, שהרי בליבו הוא אומר: "בסך הכל אבא רוצה שאלמד, ואני רוצה לעשות לו נחת". או: "המלמד רוצה שאשתף פעולה, ואני רוצה להיות חרוץ". אבל הבעיה היא שעכשיו הדיון נעשה מורכב עוד יותר: אחרי שהגמרא הסבירה שהמקור לנגיחה הוא הפסוק "כי יגח", היא ממשיכה לשלב הבא: מי אמר בכלל שנגיחה זה קרן. לצורך כך מביאים שני פסוקים נוספים: "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל", ו"בכור שורו הדר לו וכו' בהם עמים ינגח". ומיד היא שואלת כיצד הדברים נלמדים מהפסוקים הללו? ולמה צריך את שני הפסוקים? ומתפתח על כך דיון שלם, מורכב ומסובך, יחסית.

הדיון הזה כל כך רחוק מעולמו של הילד! כיצד נצפה ליצור אצלו התעניינות?

שתי תשובות בדבר, והדבר תלוי במבנה של הסוגיא.

כאשר השאלה היא "קרן מנלן", או "האשה נקנית בכסף - מנהני מילי", יש לחדד אצל התלמיד את המבנה של התורה: אין לחז"ל סמכות להמציא דינים בעצמם! התורה כולה ניתנה למשה רבינו ואין סמכות לאף אחד בעולם, אפילו לנביא, לחדש בה דבר מעצמו!

נשים לב למה שקורה כאן: בתורה כתוב "כי יגח שור את איש". לא כתוב מה זה "נגיחה". מאיפה אתה יודע שנגיחה זה הפעולה שעושים בקרניים? נכון שככה זה בעברית, אבל מי אמר שככה זה גם בלשון התורה? על מה אתה מסתמך? מאיפה האחריות לקבוע כך לדורי דורות? הרי אין לך שום סמכות להמציא!

נחזור למקרה שלנו ונראה כיצד קוראים כמה שורות של דרשות:

"קרן מנלן, דת"ר כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל". בתורה כתוב כי יגח, ובאמת אתה שואל טוב מי אמר ש"נגיחה" בלשון התורה הכוונה לפעולה שעושים על ידי קרן, אבל בשביל זה יש לנו תנ"ך שלם, ותראה שבנביא בספר מלכים מוזכרת המילה "נגיחה" בהקשר של קרניים.

נשים לב, שכאשר זו הגישה – גם כאשר העניינים "מסתבכים" התלמיד לא יאבד את הענין. הגמרא שם ממשיכה ואומרת שהפסוק הנ"ל בספר מלכים לא מוכיח לחלוטין שנגיחה זה קרן, שהרי שם מדובר על קרן תלושה. בלשון הגמרא: "וכי תימא ה"מ קרן תלושה אבל מחוברת לא".

בקריאה שטחית המשפט נשמע קצת מעורפל ולא לגמרי ברור. קרן תלושה? מחוברת? מה זה בכלל...?

אבל הבה נבדוק כיצד אנו מגיבים כאשר אנחנו נכנסים באופן אישי לעניינים:

פתחנו את החומש ופתחנו גם את הנביא, וראינו את המקור להחלטה ש"נגיחה" בלשון התורה זה קרן, וגילינו שהנביא לא מדבר על נגיחה נורמלית, אלא על סיפור מוזר, שבו צדקיה בן כנענה מבטיח לאחאב שינגח את ארם בקרני ברזל. רגע, רגע, זה המקור? הרי בהחלט יש מקום להתווכח ולטעון שאולי נגיחה נורמלית שעושים בקרניים היא משהו אחר לגמרי, והיא לא נקראת בלשון התורה "נגיחה".

זו גישה אחת להתחבר אל עולם הדרשות. כאשר המבנה של הסוגיא הוא שאלת "מנלן" עם תשובה בצידה – זו דרך טובה להתחבר: לרצות להבין מהיכן חז"ל קבעו קביעה כזו לדורי דורות, כאשר בעצם אין להם סמכות להמציא דברים אלא רק לחשוף אותם ממעמקי גנוזות התורה.

אבל לפעמים המבנה של הסוגיא הוא לא סביב הדין אלא בעיקר סביב הפסוק. זה מצוי בעיקר כאשר יש מחלוקת בין שני תנאים והגמרא מסבירה כיצד כל אחד מהם דרש את הפסוק. בדרך כלל דיון כזה מתרחב לשנים שלשה פסוקים, כאשר כל צד קורא כל פסוק בצורה שונה. כל הדיון בגמרא הוא סביב דקויות של הברות וחצאי מילים.

כאן אפשר לגשת לסוגיא מתוך הפסוק עצמו. לפתוח את הפסוק ולקרוא אותו, ולאתגר את התלמיד במציאת ה"קודים" החבויים בו.

לדוגמה:

בב"מ (דף ל"ב ע"א) הגמרא מביאה שני פסוקים העוסקים בפריקה וטעינה, ודנה כיצד לפרש אותם:

"תנינא להא דתנו רבנן פריקה בחנם טעינה בשכר רבי שמעון אומר זו וזו בחנם. מאי טעמייהו דרבנן דאי סלקא דעתך כרבי שמעון לכתוב רחמנא טעינה ולא בעי פריקה, ואנא אמינא ומה טעינה דלית בה צער בעלי חיים וליכא חסרון כיס חייב פריקה דאית בה צער בעלי חיים וחסרון כיס לא כל שכן אלא למאי הלכתא כתביה רחמנא לומר לך פריקה בחינם טעינה בשכר. ורבי שמעון מ"ט משום דלא מסיימי קראי. ורבנן אמאי לא מסיימי קראי הכא כתיב רובץ תחת משאו התם כתיב נופלין בדרך דרמו אינהו וטעונייהו באורחא משמע, ורבי שמעון נופלין בדרך אינהו וטעונייהו עלוייהו משמע".

סוגיה זו הינה מורכבת בעליל עבור ילד צעיר בתחילת דרכו בגמרא.

בכדי להבהיר את הדברים, נסגור את הגמרא ונפתח חומש בשתי הפרשיות, פריקה וטעינה. נבקש מהתלמיד שיקרא ויסביר את הפסוקים: מה הסיפור שעליו התורה מדברת, ומה הדין שהיא אומרת.

בוא נפתח חומש שמות ונקרא ביחד: "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו, וחדלת מעזוב לו? ! עזוב תעזוב עמו!". על מה מדברים כאן? על חמור שקרס ועכשיו שוכב מתחת המשא, או על חמור שנפל וגם המשא נפל בנפרד, ועכשיו צריך רק לעזור לבעלים להטעין מחדש? ברור שמדובר כאן על חמור שקרס תחת המשא.

יפה. עכשיו נעבור לפסוק השני, בחומש דברים: "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך, הקם תקים עמו". נו, על מה מדובר כאן? על חמור שקרס תחת המשא, או על חמור שנפל הוא לחוד והמשא לחוד? כאן זה לא ממש ברור, ומן הסתם יתחיל דיון. הילד יעלה צד ואנחנו ננסה להציג צד שני.

ואם נגיע למסקנה שמשמעות הלשון הינה שמדובר כאן על חמור שנפל הוא לחוד והמשא לחוד – נציג את השאלה: למה התורה רואה צורך לכתוב את הפסוק בחומש שמות? הרי אם התורה מחייבת אותי לעזור לחבר שנתקע באמצע הדרך להטעין את המשא, למרות שהחמור לא נמצא בצער וגם אין סיכון שהוא ימות, ברור שהיא מחייבת אותי לפרוק את המשא מעל חמור שקרס תחת המשא!

לאחר שקראנו יחדיו את הפסוקים, ניסינו להבין את תכנם, והעלינו את כל האפשרויות והקשיים – נפנה לגמרא, ועתה הכל יקבל פתאום צבע וטעם: את הסברא שאמרנו קודם אומרים רבנן, ואת הסברא שהעלינו אחר כך אומר רבי שמעון.

בצורה כזו - סוגיה מורכבת ומכבידה הפכה למרתקת. היא תמיד היתה כזו, אלא שהיה צורך לגשת אליה בצורה נכונה.

סיכום הפרק:

אם ברצוננו לחבר את הילד אל הילפותות בגמרא עלינו לבנות אצל הילד את המודעות להשתלשלות התורה ומסירתה מדור לדור. מלבד זאת יש להשתדל ליצור ענין ככל האפשר: או לקרוא את המשנה ולהפנים את הדין וכד בבד את ההנחה שאין סמכות לתנאים לחדש דינים, או לחילופין לקרוא את הפסוק מתוך החומש ולנסות לפרש אותו על פי הדרכת הגמרא.

פרק יב

לגרום לילד להביע עמדה

בפרק ו דובר על הצורך להתחבר אל התכנים ולא להסתפק בחזרה על המילים. יש לדעת שלימוד כזה מרומם את הילד לפסגות. החיבור אל התוכן משליך על כל צורת הלימוד.

מדוע ?

משום שתלמיד שלומד רק את המילים - אינו מרגיש שהוא חלק מהסיפור. הגמרא מדברת, שואלת ומתרצת ומתווכחת וחוזרת בה ומוכיחה ודוחה, והוא – מה תפקידו? להקשיב ותו לא. לעומת זאת, תלמיד המתחבר אל התכנים - כמעט מבלי משים נוקט עמדה אישית. הוא נהיה פעיל, הוא לא רק מקשיב לשיעור של רב אשי, אלא הוא משתתף בו שותפות ערה.

כאשר ילד פוגש לראשונה את המושג "תחילתו בפשיעה וסופו באונס" – הוא רואה רק מילים. הוא לא מרגיש שהוא מדבר על משהו שיש בו היגיון כלשהוא. יש מילים כאלה ויש בהם מחלוקת. במבט כזה, ברור שאין לו עמדה בענין. מה לו ולמילים הללו?

אבל אם נקרב אליו את המילים, נחשוב קצת על הסיטואציה ונתחבר קצת להגיון שבדברים – השכל שלו יתעורר לתחיה. הוא יביע עמדה. לפני שנקרא מה אומרים **האמוראים**, נשאל אותו מה הוא אומר, ואחר כך נראה שהיו אמוראים שהסכימו איתו והיו כאלה שלא. לאחר מחשבה, מן הסתם הוא יצליח להבין גם את הדעה המתנגדת לדעתו, והנה קיבלנו למדן צעיר...

נשים לב שזו דרך נוספת ליצירת חיבור אל הגמרא. ישנן שתי מערכות של יצירת משיכה בלב האדם. יש משיכה אל התוכן, ויש משיכה אל האתגר. עד כה הארכנו בדרכים ליצור חיבור מצד ההגיון וההבנה שבדברים. כעת אנו מציעים חיבור חדש: מצד האתגר.

כאשר ילד קורא ספר הוא מרותק. מדוע? כי הוא מחובר אל התוכן. זה בהחלט מובן והגיוני. הסיפור מושך אותו והוא חייב לדעת מה קרה בסוף, לכן הוא בולע בשקיקה עוד עמוד ועוד עמוד. אבל גם כאשר הוא פותר חידה הוא מרותק לא פחות. מה מושך אותו כאן? הרי החידה אינה מרתקת מצד עצמה. להיפך, היא טקסט לא מובן והיא דורשת מאמץ. מה מושך את הילד להשקיע? האתגר.

אנשים אוהבים לעמוד באתגרים. כל ילד בוגר אוהב אתגרים ושעשועים שכליים. ילדים אוהבים לפתור חידות, משום שיש בהם אתגר שכלי. הם נהנים לראות שהם עומדים בהצלחה באתגרים.

הדרך ליצור ענין בגמרא הינה לגשת אליה בצורה של אתגר שכלי, כדיון בין שני אנשים שאנחנו מתבקשים להביע בו את עמדתנו. אם התלמיד יקלוט את הויכוח בגמרא כדבר חי, יהיה לו אתגר לעקוב אחריו.

הדרך לעודד את הילד להביע עמדה תהיה על ידי פרגון, על ידי מילים טובות על כל צעד שהוא עושה, והתפעלות כנה מחשיבה עצמאית שהוא מגלה.

להלן קטע מאיר עיניים ממאמר ששלח לי ראש ישיבה ומחנך מפורסם:

תלמידים רבים יושבים מול הגמרא במאמץ להבין רק מה כתוב בגמרא, במכלול השיטות והסברות השונות בכל נושא, בלי לצרף ללמידה את דעתם האישית בנידון הנלמד, ומבלי לחוות את דעתם האישית על מה שלמדו.

למרות שלימוד שכזה גם הוא נכון, אך אצל תלמידים רבים יש קושי ללמוד דברים שאחרים אומרים, והם מאבדים ענין מהר במה שהגמרא אומרת. הגמרא נתפסת אצלם כעוד סוג של מורה קשה ולא מובן, שעומד מולם והם חייבים לשמוע אותו ולהתאמץ כדי להבין אותו.

יש לייצר חברותא בין הגמרא לתלמיד, תוך כדי העמדת התלמיד במרכז הלימוד.

ב'חברותא' הדמיונית הזו שאנו מתווכים בין התלמיד לאביו ורבא - למשל, על המלמד להעמיד את התלמיד באופן מוחשי מול דברי אביו, כמי שאביו מכווין אליו את הדברים באופן אישי, תוך כדי שאנו ממריצים את התלמיד להגיב ולומר מה הוא אומר, מה הוא חושב, מה הוא מבין שנכון.

צורת לימוד שכזו הופכת את הלימוד לחוויה אישית, חוויה שבה התלמיד 'מרגיש' את עצמו כמחויב להגיב ולעמוד על שלו. בכך הוא לא רק לומד את הגמרא, אלא הוא לומד חברותא עם הגמרא.

כדי לפתח ענין אישי של החניך בלימוד, על המלמד לשאול את החניך ללא הרף: 'מה אתה היית אומר בענין, לו אתה היית צריך להכריע בבעיה או במקרה שמופיע בגמרא?'

ככל שהתלמיד יביע דעה אישית, מה הוא חושב על הדברים, או שיחווה את דעתו כמו מי הוא באופן אישי היה מצדד בשני צדדי המחלוקת המופיעות בגמרא כאביו או כרבא - כך התלמיד יהנה יותר מהגמרא ויגלה ענין בלימוד.

טוב יעשה המלמד אם לאחר שהתלמיד יאמר את דעתו האישית, הוא יציג עמדה הפוכה. בכך הוא ישתמש ביצר הווכחנות הטבעית, ובתאוות הניצוח שיש כמעט בכל אחד כשהוא שומע טיעון הפוך מדעתו, וירתום את יצר הוויכוח הזה לחבר את הבחור יותר ללמוד.

רוב זמן הלמידה צריך להיות התלמיד מאותגר בהפעלות ובשאלות בנוסח:

'תקרא בבקשה את הקטע הבא ותסביר לי משהו שלא כל כך ברור פה'.

'מה אתה היית אומר על מקרה כזה?'

'איזו משתי השיטות שפגשנו עכשיו בגמרא נראית לך צודקת יותר?'

'האם נראה לך סביר לומר ש...?'

'האם גם אתה היית מתנסח במקרה הזה כך, כמו שהגמרא אומרת?'

עד כאן דבריו המחכימים, פרי עמל ונסיון של שנים ארוכות.

וכמדומני שיש להוסיף, שגישה זו אינה רק כלי עזר מדהים לתלמידים מתקשים, אלא היא הגישה שאליה התכוון רב אשי בכתיבת הגמרא. נשים לב שהגמרא כתובה בצורה "פתוחה", המזמינה דיון, שאינה סוגרת דברים הרמטית, יותר בנוסח של פרוטוקול מאשר בנוסח של פרשנות מוגדרת. הגמרא בנויה במבנה של דיונים תוססים, קושיות ותירוצים וויכוחים. מדוע? לכאורה, בשביל שנלמד אותה בהשתתפות מלאה.

סיכום הפרק:

חשוב מאוד לאתגר את התלמיד במהלך הלימוד, לדרוש ממנו להביע את דעתו. בכדי שהוא ירצה לעשות זאת עלינו לגרות את חשיבתו, וזאת על ידי שנעמיד את דברי הגמרא בכל הלכה ובכל מחלוקת בעולם של הגיון ומסרים, לא בעולם של סיסמאות. כתוצאה ישירה מכך, הלומד יחווה את דעתו האישית, ואז הלימוד ישתבח הרבה יותר.

פרק יג

מודעות לשלשלת מסירת התורה

בפרק ג התבאר שהשקלא וטריא בגמרא בנוי בצורה כזו שכולם מתמקדים בכיארור דברי התנאים. כאשר יש הוכחה מדבריהם הדיון מוכרע מיד, משום שמהות תפקידם של האמוראים הוא לפרש את דברי התנאים.

לשם כך חשוב שתהיה לתלמיד מודעות לסדר הדורות, לתפקידם של האמוראים מול התנאים.

נקודה נוספת שיש לשים לב אליה: באופן כללי, הכרת סדר הדורות ודמיוניהם של האמוראים עשויה לסייע להתעניינות של התלמיד. כאשר ילד לומד גמרא ופוגש בדמויות מוכרות, יותר קל לו להתחבר לדבריהם.

כאשר ילד לומד על המפגש הראשון בין ר' יוחנן לר"ל ואחר כך על צורת הלימוד המשותפת שלהם, הוא הרבה יותר מתעניין אחר כך בלימוד המחלוקת שביניהם על אשו משום חיציו או משום ממונו, משום שמעתה אצלו רבי יוחנן ור"ל הם לא דמויות תיאורטיות, אלא מציאותיות לגמרי.

פרק יד

קישור התוכן למילים

לסיום, יש לציין נקודה חשובה ביותר ללימוד נכון של גמרא: לקשר את התוכן אל מילות הגמרא.

בכל הפרקים האחרונים עסקנו בדרכים כיצד לחבר את הלומד אל התוכן של דברי הגמרא. עשינו זאת במגוון דרכים: על ידי חיבור למסורת התורה, על ידי חיבור לסיטואציות שבהן הגמרא עוסקת, על ידי הפעלת המחשבה העצמית על הדיונים והספקות בגמרא, על ידי יצירת אתגר שכלי במעקב אחרי השתלשלות הסוגיה, ועוד.

ברם, כל זה עדיין לא מספיק בכדי שהילד ידע ללמוד גמרא. "ללמוד גמרא" פירושו – להגיע להבנה של הדברים מתוך מילות הגמרא. כפי שהוזכר כמה וכמה פעמים, לימוד גמרא נכון הוא על ידי דיבור עם הגמרא. הגמרא מסבירה לנו דברים, ואנחנו צריכים להקשיב לה. להבין את מה שבכוונתה לומר לנו במילותיה הקצרות. בכדי לדבר עם הגמרא - עלינו להכיר את שפתה.

בכדי להבין את דברי הגמרא עלינו לרכוש שתי מיומנויות. המיומנות הראשונה – הכרת השפה הארמית. האתגר הראשוני העומד בפני לומד גמרא מתחיל הוא הכרת השפה הארמית. לאתגר זה יש פתרונות. הילדים לומדים ארמית כמו שלומדים כל שפה אחרת. ישנה מודעות גדולה בקרב המלמדים בכיתות הנמוכות להנחיל את ידיעת השפה הארמית.

אבל מלבד עצם ידיעת השפה קיים דבר נוסף שיש לרכוש: הכרת אופן ההתנסחות. הגמרא מדברת בקיצור, ובשורה אחת יכולים להיות קושיא, ותירוץ, ופירכא על התירוץ. על הלומד להתרגל לצורת ההבעה המתומצתת, ואופן הצגת הדברים.

לשם המחשה: בתלמוד ירושלמי רגילים האמוראים להתנסח כל הזמן בדרך של משפטי תמיהה: "וכי הדין הוא לא כך וכך?!" מי שאינו מודע לזה קורא כל משפט כזה בניחותא, והופך לילה ליום ויום ללילה... על דרך זו, גם בתלמוד בבלי קיימים סגנונות התנסחות, במשפטים קצרים ושאלות ותמיהות, שמי שאינו מורגל בהן עלול לאבד את המשמעות האמיתית של הדברים.

משום כך, גם לאחר שרוכשים את ידיעת השפה הארמית עדיין קיים פער בין מה שקוראים בגמרא לבין מה שאמורים להוציא ממנה. יש הפרש גדול בין פירוש המילים הפשוט לבין המשמעות והתוכן של הדברים.

בטקסט רגיל כמעט אין פער בין הפירוש המילולי לפירוש התוכני (מלשון "תוכן"), משום שכל משפט מנוסח באריכות ובפירוט יתר. אבל בלימוד הגמרא הפער הזה הוא עצום, וזאת משום שהגמרא מנוסחת בתמציתיות שאין כדוגמתה. ידוע המשפט שאמר אחד מגדולי ראשי הישיבות בדור שלפנינו: "אני תמה איך אדם הלומד גמרא ורגיל

לניסוח שכולל מאה מילים במילה אחת, מסוגל לקרוא עיתון, שמנסח מילה אחת במאה מילים..."

ניתן דוגמה להמחשה:

בב"מ דף כ"ו ע"א, על המשנה "אף השמלה היתה בכלל כל אלו", אומרת הגמרא מילים ספורות: "מאי בכלל כל אלו – בכלל כל אבדת אחיך". הפירוש המילולי הוא כך: "מה בכלל כל אלו, בכלל כל אבדת אחיך". כמוכן אין לזה שום מובן. לעומת זאת, הפירוש התוכני הוא כזה: מה פירוש מילות המשנה שאמרה "בכלל כל אלו", כלומר – בכלל אלו דברים השמלה כלולה?

אם נשים לב, בפירוש התוכני הוספנו שני דברים על הפירוש המילולי: א. הסברנו שמילות הגמרא "בכלל כל אלו" הן ציטוט מהמשנה. ב. הסברנו שהשאלה לא היתה באופן סתמי מה כוונת המשנה במילותיה, אלא הגמרא כבר הבינה את המשנה שהשמלה היתה בכלל "כל אלו", כלומר היא היתה כלולה באיזשהו כלל מסוים, אלא שכעת הגמרא מבקשת לדעת מהו אותו כלל שהשמלה היתה כלולה בו.

כאשר המלמד עומד לפני כיתה ומסביר שורה גמרא במשך שיעור שלם, עלול מאוד להיווצר נתק בין ההסבר שלו לבין פירוש מילות הגמרא. המלמד עוסק בפירוש תוכני, והפער העצום בינו לבין הפירוש המילולי גורם לכך שאין קשר בין ההסבר הארוך שבשיעור לבין המילים הקצרות של הגמרא. התלמיד עלול לבוא הביתה בסוף השבוע, להגיד לאבא את כל החומר ישר והפוך, ועם זאת – לא לדעת כלום בתוך הגמרא עצמה!

התפקיד של הלומד הוא להתרגל להוסיף את מילות ההסבר והקישור בתוך המילים של הגמרא. לשלב את ההסבר בתוך מילות הגמרא ולראות כיצד יוצא התוכן מתוך המילים. ללא שימת לב מיוחדת לכך, כל ההסברים שהוא שומע בכיתה עלולים להיות בגדר תורה שבעל פה. הילד אינו יודע ללמוד גמרא, אלא רק לחזור על ההסברים של המלמד.

ניתן דוגמה נוספת להמחשה, מבבא קמא כ"ג ע"א:

"על החררה משלם כו'. מאן חייב בעל כלב וליחייב נמי בעל גחלת בשימר גחלתו אי כשימר גחלתו מאי בעי כלב התם בשחחר אמר רב מרי בריה דרב כהנא זאת אומרת סתם דלתות חתורות הן אצל כלב".

פירוש מילולי: מי חייב? בעל הכלב. שיתחייב גם בעל הגחלת? הוא שמר על גחלתו. אם הוא שמר על גחלתו איך הגיע לשם הכלב? הוא חתר. מכאן מוכח שסתם דלתות הם חתורות אצל כלב.

פירוש תוכני: מאן חייב בעל כלב למדנו במשנה שכלב שלוקח גחלת והולך לגדיש של אחר ושוּרף אותו חייב לשלם. מי הוא זה שאמרנו שחייב? בעל הכלב, הוא זה שחייב

לשלם. **ולייחייב נמי בעל גחלת קשה**, מדוע בעל הגחלת לא חייב גם כן להשתתף בתשלום, הלא האש שלו הלכה והזיקה בסיוע הכלב? **בששימר גחלתו** תירוץ: המשנה מדברת באופן שבעל הגחלת שמר על גחלתו, ולכן הוא לא אשם בכך שאיכשהו הגחלת שלו ברחה החוצה על ידי הכלב. **אי כששימר גחלתו מאי בעי כלב התם**, קשה – אם הוא שמר על הגחלת כראוי, איך הכלב הגיע לשם ולקח אותה? (כמובן יש להוסיף שזאת לא סתם שאלת סקרנות איך הצליח הכלב להתגבר על המכשול, אלא כוונת הגמרא לומר במילים אחרות: אם הכלב הצליח להיכנס ולקחת את הגחלת כנראה הבעלים לא שמר עליה כל כך טוב). **בשחתר תירוץ**: הכלב חתר ונכנס ולקח את הגחלת.

אמר רב מרי בריה דרב כהנא כאן יש קושיא סמויה: לפי תירוץ הגמרא שהדלת היתה נעולה והכלב חתר, מתעורר קושי חדש: הרי הסיפור במשנה היה שהכלב אכל את החררה שהיתה דבוקה בה הגחלת, והדין נפסק שעל החררה הוא משלם נזק שלם, ולפי המתבאר עתה שבעל הגחלת (שהוא בעל החררה) נעל את דלתו והכלב חדר לשם על ידי חתירה, מדוע על בעל הכלב לשלם על החררה נזק שלם, הלא הכלב לא היה אמור להיכנס לשם וזה נזק משונה? **זאת אומרת** מקושיא זו מוכח **שסתם דלתות חתורות הן אצל כלב**, שלכלב אין קושי לחתור ולהיכנס מתחת הגדר, זה לא נחשב לדבר משונה.

כל הפירוש הזה אמור להשתבץ בתוך מילות הגמרא. אחרת אין קשר בין ה"תורה שבכתב" ל"תורה שבעל פה". על הילד להתרגל לסגנון דברי הגמרא בכדי להתרגל להוציא ממנה בכוחות עצמו את עומק כוונתה.

המלצה: בכדי לאתגר את הילד כדאי לספק לו בסוף השבוע צילום של דף הגמרא ולבקש ממנו לשבץ בו פסיקים, נקודות, סימני שאלה וסימני קריאה לפי הבנתו.

סיכום הפרק:

צעד חשוב ויסודי בלימוד הגמרא הוא להכניס בתוכה את כל הביאורים התוכניים שנאמרו עליה. יש להרגיל את התלמיד לשפתה המקוצרת והמתומצתת, ולוודא שהתלמיד מצליח להוציא ממנה עצמה את כל התכנים שהוא יודע.

פרק יא

אהבת תורה

נסיים את דברינו בשאלה גדולה וחשובה: כיצד ליצור בליבם של ילדינו אהבת תורה ורצון להשקיע בה.

התפיסה הבסיסית היא שילדים אינם נמשכים מאליהם לדברים רוחניים גבוהים, הם מחפשים יותר לעשות מה שמשתלם להם ונותן להם הנאה רגעית. ילד נמשך למשחקים ולממתקים משום שהם מספקים הנאות מיידיות. קשה לו להשקיע בדברים שההנאה מהם אינה זמינה, אלא מגיעה רק בתוצאה מהשקעה רבה ומאומצת.

ובכן, אין ספק שבמידה רבה אכן זו המציאות, ועל כך בנויה תעשייה שלמה של ארגונים כמו "אנחנו וצאצאינו" וכדומה. ידועים דברי הרמב"ם בפיה"מ (סנהדרין פרק י) שכותב על נער צעיר המתחיל ללמוד תורה, בזה הלשון:

"מחמת גילו הצעיר וחוסר דעתו לא יבין ערך אותו הטוב, ולא מה שיביא לו מן השלמות. והנה ההכרח מביא את המלמד שהוא מושלם ממנו לזרוזו על הלמוד בדבר החביב עליו מחמת גילו הצעיר, ויאמר לו למד ואתן לך אגוזים או תאנים, או אתן לך חתיכת סוכר, ואז ילמד וישתדל לא לעצם הלימוד, לפי שאינו יודע לזה ערך, אלא כדי להשיג אותו האוכל, ואכילת אותו המאכל אצלו יותר חשוב מן הלימוד ויותר טוב בלי ספק".

אבל עם זאת יש לזכור, שבד בבד עם הפרסים והעידודים החיצוניים, יש לדבר עם הילד גם על מהות, על תוכן פנימי. המציאות היא שילדים נמשכים גם לערכים רוחניים. ילדים אוהבים לעזור ולסייע זה לזה, ילדים יכולים להתפלל בכוונה מלב טהור, ילדים נמשכים לקיים מצוות בלב שלם. זאת עובדה. אפשרי בהחלט ואף מחויבים אנו, ליצור בלב הילד אהבת תורה אמיתית.

כיצד נעשה זאת?

ובכן, התשובה ברורה: ככל שאנחנו נאמין יותר בערכו של לימוד התורה, כך נעביר זאת אל ילדינו באופן מוחשי ויוקד יותר.

אלא שבדיוק בסוגיה זו עלינו לעשות בירור עם עצמנו. אני פוגש פעמים רבות בחורי ישיבות או אפילו אברכים, שמסתבכים מול שאלה פשוטה: למה בעצם אנחנו לומדים תורה?

התשובה המקובלת, הבנויה על אדנים איתנים של דברי חז"ל, והוטמעה אצלנו על ידי מרנא ה"נפש החיים", הינה - "להחזיק את העולם". אלא שבמציאות תשובה זו לא תמיד מספיקה ללומדים הצעירים. לא אחת שמעתי את הטענה: "אין לי חשק להחזיק את העולם!" או כפי שטען באוזני בחור ישיבה ברגע של גילוי לב: "חוך ממני

מחזיקים את העולם עוד כמה עשרות אלפי בחורי ישיבות, לא עושה לי רושם שאם אני אעזוב את העולם הוא יקרוס".

לענ"ד עיקר נקודת הקושי כאן היא ש"החזקת העולם" היא משהו ערטילאי, שקשה להוריד אותו לעולם המעשה באופן מוחשי. אנחנו לא רואים איך התורה מחזיקה את העולם, ובוודאי לא רואים איך בדיוק התורה האישית שלנו מחזיקה את העולם. ואם כי אין ספק שזו המציאות, שלימוד התורה של כל אחד ואחד מאיתנו חשוב מאוד לקיום העולם, מכל מקום הידיעה שלנו על כך היא מכח האמונה. מאוד קשה לבסס מהלך חיים שלם על אמונה בלבד.

אם כן, מה כן ניתן להציע בנוסף לכך?

כמו תמיד, יש לחפש את התשובה בתורה עצמה. יש לדעת שהיסוד הזה שלימוד התורה מחזיק את העולם לא נאמר בתורה כטעם למצות תלמוד תורה, לא בתורה שבכתב ולא בחז"ל, אלא כהסבר על גודל תרומתם של לומדי התורה לעולם הזה (עי' שע"ת שער ג' אות קמה).

עיקר טעם הלימוד, כפי שמבואר בתורה ובדברי חז"ל הוא כמאמר הכתוב "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", וכמו שמבואר בחז"ל בכל מקום "הלומד על מנת לקיים", וכמבואר בגמ' בכמה מקומות "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".

מה פירוש הדברים "תלמוד מביא לידי מעשה"? המשמעות הפשוטה היא שהלימוד הוא בכדי שנדע את הדינים וכך נוכל לקיים בפועל את המצוות. אך המשמעות הרחבה יותר הינה שדבקות בתורה מביאה יראת שמים ודבקות בקב"ה, וזהו הגורם הגדול ביותר לקיום דבר ה' בכל תהלוכות החיים. זאת מציאות עובדתית, שכלל שאדם מחובר יותר לתורה כך הוא יותר מקיים רצון ה' בחייו.

כן היא לשון החזו"א באגרותיו (חלק ג איגרת ס"ב):

כשם שאברי האדם מתחלקים לפעולותיהן – עין רואה ואוזן שומעת וידים עסקניות – כן העם כולו הוא כגוף אחד, ואישים נפרדים בו (כלומר, ההתייחסות לכל אחד ואחד מעם ישראל הינה כמו אבר מאברי הגוף: כל אחד הוא אבר בתוך הגוף השלם של כלל ישראל). וכל איש צריך למלא את תעודתו (את תפקידו היעודי בתוך המכלול השלם של הגוף).

ואם היו בני תורה עמלים בתורה לאמיתתה - היו מצילים ילדים הרבה ואנשים רבים מהרהורי עברה וכפירה וכיוצא בזה בשפע קדשם, בהשתפך רוח טהרה בעולם. ובסביבות בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעינינו השפעה מרובה על אנשים הרבה, מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה.

כלומר: לימוד התורה בבית המדרש משפיע על עם ישראל באופן סגולי. מציאותם של לומדי תורה דבוקים בה' בתוך עם ישראל – משפיעה על כל העם. וגם במציאות ניתן לזהות, שבסביבתו של כל בעל תורה אמיתי קיימת השפעה ברוכה.

הארכתי בדברים אלו בעיקר בספרי "חישבתי דרכי" (ח"א פ"ז, וח"ב פרקים י"ג י"ד י"ט), והנכתב כאן הוא על קצה המזלג ממש. יעוין שם בהרחבת הסוגיא ומקורות לדברים.

הסקנו אם כן, שמטרת לימוד התורה היא - לקיים את תפקידנו בעולם הזה: עשיית רצון ה'. זו מטרתנו, וזו המטרה שלנו במאמצינו לחבר את הילד אל התורה: אנחנו יודעים שכל שהילד יהיה יותר מחובר לשלשלת של מסירת התורה כך הוא יהיה יותר רוחני, וכך הבית שהוא יקים והדורות שאחריו יהיו יותר קרובים אל ה'.

ילד יכול לקלוט את זה. ילד עשוי להתרגש מהתפקיד האחראי המוטל עליו, להיות ממשיכו של עם הנצח, ולהיות ממוסרי התורה לדורות הבאים, הלא המה בניו ותלמידיו. למרות שהוא ילד, הוא רוצה לעשות את הטוב והנכון. עלינו רק להאמין בזאת בעצמנו באופן מוחשי, ואף להסביר לילד כמה חשוב הלימוד שלו באופן ספציפי. על הילד להבין שגם בדורנו שב"ה איתרבו ספסלי, כל תלמיד חכם תורם לעם ישראל רבות, כאשר המציאות מוכיחה.

אלו אינן מילים גבוהות. ילד בוגר עשוי להתחבר אליהן ולהפנים את גודל תפקידו עלי אדמות.

סיכום הדברים

כלל יסודי בצעד הראשון ללימוד עם תלמידים: להפוך את הדיונים בגמרא למוחשיים ומציאותיים, ולהתחבר אל השאלות שהעסיקו את הגמרא. לגשת אל הגמרא לא כאל מילים שצריך לקרוא ולהסביר, אלא כאל סיפורים ושאלות הלכתיות שצריך לחוות עליהן דעה ולדעת מה לפסוק בהן.

כחלק מעבודה זו, יש לתרגם כל הלכה הנזכרת בגמרא למציאות המוכרת לנו ככל האפשר: להפוך את ה"בור ברה"ר" למכסה ביוב פתוח, את ה"שור שנגח" ל"כלב שהשתולל", ואת ה"שני קדרים שנתקבל השני בראשון" ל"תאונת שרשרת".

בנוגע לסידור השקלא וטריא בגמרא:

מפאת מורכבות הסוגיות, בלימוד עם תלמידים יש לערוך הכנה מקדימה, לתת לכל משפט כותרת, ולוהודיע לתלמיד לקראת מה אנחנו הולכים כעת: לקראת תירוץ או קושיא או דחיה או ראייה. לאחר כל פסיעה שהתקדמנו בסוגיה – יש לעצור ולהסביר לאן התקדמנו, האם עכשיו אנחנו בקושיא או בראיה. אם זו קושיא – מה קשה, ועל מה קשה? ומה אתה אומר, יש לך אולי רעיון לתרץ? ואם זו ראייה – מה הוכחנו כעת? והאם יש לך אולי רעיון לדחות את הראיה?

חשוב מאוד לאתגר את התלמיד במהלך הלימוד, לדרוש ממנו להביע את דעתו. בכדי שהוא ירצה לעשות זאת – עלינו לגרות את חשיבתו, וזאת על ידי שנבאר את דברי הגמרא בכל הלכה ובכל מחלוקת בצורה הגיונית, לא במילים וסיסמאות. "יאוש שלא מדעת" או "תחילתו בפשיעה וסופו באונס" זה רעיון הגיוני, שצריך להגיד אותו בעברית מדוברת ולנסות להסביר אותו בצורה שמתקבלת על הדעת.

בכדי להרגיל את הילד ללימוד עצמאי, ולא להשאיר אותו תלוי לעולם בחסדו של המלמד, יש להרגיל אותו לקרוא גמרא נכון, וזאת על ידי שילוב כל המסרים שאנחנו מעבירים בעל פה – בתוך מילות הגמרא עצמה. לחבר בין התכנים לבין המילים.

מה למעשה?

כהורים לבנים, מה הדבר שהיינו מאחלים לעצמנו יותר מכל?

שהילד שלנו יצליח בלימוד הגמרא.

מה אנחנו לא עושים לשם מימוש השאיפה הזו? אנחנו מוכנים לעשות הכל. מוכנים לשלם למורים פרטיים; מוכנים להשקיע מאמצים בלימוד עצמי עם הילד; מוכנים אפילו להיכנס לעימותים מול הילד. הכל במטרה אחת: כדי לקדם אותו בלימוד הגמרא.

ננסה להגדיר, מה בעצם אנחנו רוצים מהילד שלנו? לאן אנחנו רוצים לקדם אותו? מתי נוכל לסמן "וי", להגיד שהצלחנו? כשהוא יהיה הכי טוב בכיתה? כשהוא יתקבל לשיבה קטנה הכי נחשקת? לאן בעצם אנחנו חותרים? מה המטרה שלנו?

אם נגדיר היטב את המטרה – נוכל בהתאם גם להגדיר היטב את התפקיד שלנו, את מה שמוטל עלינו לעשות.

ההצלחה שלנו מתבטאת בעיקר במידת חיבור הילד אל הגמרא. ככל שהילד יהיה מחובר יותר לגמרא – כך הבסיס שלו ללימוד בהמשך החיים יהיה יציב ואיתן.

ילד שאוהב את הגמרא, שנהנה לשבת מולה, ושהלימוד נחקק אצלו כחוויה נעימה – הוא ילד שמחובר אל התורה. ילד כזה כשיגדל, בעז"ה יתפתח נכון בלימוד, ויבנה את עצמו לבחור מתמיד, למדן ותלמיד חכם. החלום של כל הורה.

מימוש החלום תלוי רבות בצורת הלימוד בשנים הראשונות. וכאן באה השאלה: איך מגיעים לכך שהלימוד יהיה חוויה נעימה שתיצור חיבור אל הגמרא?

ננסה לדמיין שני תמונות מצב של לימוד משותף של אב וילד:

בתמונה אחת נראה כיצד האבא רוכן על עמוד הגמרא, קורא אותו ומעמיס עליו הסברים. לצידו נראה את הילד יושב ומתאמץ להקשיב, מתאמץ לעקוב, ומנסה להוכיח שהוא יודע ומבין.

לעומת זאת, בתמונה שניה נביט כיצד האב והבן יושבים יחד מול הגמרא, והם מדברים, משוחחים יחדיו על הסוגיה. הם אינם עוסקים בקריאה של טקסט קשה ומאמץ להסביר אותו, אלא הם משתתפים באתגר משותף, של חידוד והבנה.

השאיפה שלנו הינה להשתייך לתמונת המצב השניה. ללמוד עם הילד בתחושה של חוויה משותפת. שנינו, אני והילד, חושבים יחד על הבעיות שבסוגיה, מעלים אפשרויות להבנת הענין, מציעים פתרונות ורוחים אותם. כמובן שאני, כהורה, יודע מראש לאן אנחנו צריכים להגיע, ולכן אני מנווט את הלימוד בצורה נכונה, אבל החוויה היא חוויה של שיתוף פעולה.

לימוד כזה נחקק כחוויה מתוקה, ותורם הרבה לחיבור אל הגמרא, למשך כל החיים.

כיצד עושים זאת? כיצד מגיעים ללימוד כזה? לשם כך יש צורך בגישה נכונה אל הגמרא, וגישה נכונה אל התלמיד.

גישה זו מוצעת לפניך כאן, בחוברת זו. קונטרס זה נותן כלים רבים לשינוי מוחלט של צורת הלימוד עם הילד.

החוברת הזו הגישה לפניך את היסודות. עתה מוטלת עליך העבודה ליישם. זו עבודה הדורשת מחשבה רבה, אבל היא אפשרית, ושכרה העצום בצידה.

בכדי לסייע ביישום, מומלץ מאוד לרכוש ספר ילדים בשם "מסע בעקבות הגמרא". ספר זה ממחיש בדרך סיפורית את כל האמור בקונטרס זה, ומחבר את הדברים אל ליבו של הילד.

הסיפור מכניס את הילד לעולמה של הגמרא בצורה מוחשית. מתואר בו מסע דמיוני על כנפי הזמן, בו ילד בן דורנו מפליג אל העבר, רואה מקרוב כיצד הגמרא נבנית, פוגש את בניהם ותלמידיהם של התנאים והאמוראים, ופתאום מקבל טעם בגמרא, כי הוא חווה מקרוב מה בעצם הגמרא עושה, כיצד היא הולכת ונוצרת כאשר כל דור מוסיף לה את חלקו. על ידי הקריאה הילד מתחבר אל עולמה של הגמרא, מגלה ענין במה שמתרחש בין דפיה, ורוצה להבין ביסודיות את דיוניה ומסקנותיה.

להלן תגובה של קורא, אחד מיני רבים:

"קניתי את הספר הנפלא 'מסע בעקבות הגמרא' לבני, ומצאתי את עצמי קורא אותו פעם אחר פעם בשקיקה. זה נתן לי מבט חדש על לימוד הגמרא הקדושה, ואני מתפלל לקב"ה שלבני זה יפתח את העיניים כבר בגילו הצעיר.

זוהי עבודת אומנות וגאונות שלא נתקלתי בשכמותה מעולם, ממש סייעתא דשמיא על כל מילה ומילה ופסיק ופסיק".

בעמודים הבאים – מצורפת דוגמית מהספר.

פרק א

בו יספר

על טיסה פתאומית מפחידה

ועל ילד מוזר מארץ רחוקה

שלום לכם. שמי יוסי, ואני גר באשדוד, ברבע ז'.

אם הייתם מכירים אותי לפני שנה, כשהתחלתי ללמד גמרא – הייתם רואים שאני לא מי-יודע-מה אוהב ללמד. זה מה שהייתי אז. זה לא שלא למדתי. הקשבתי בשעורים פחות או יותר וגם חזרתי עם אבא שלי בשבת, אבל פשוט לא אהבתי ללמד.

זה מה שהיה לפני שנה.

אבל לפני חדשים – החיים שלי השתנו. התחלתי לאהב את הגמרא.

היום, בשבילי ללמד גמרא – זה פשוט דבר מענין ומושך. השנוי הזה קרה בעקבות ספור מדהים שחזיתי אז, לפני חדשים. הפרתי אנשים מרתקים, בקרתי במקומות מרתקים, ו...

טוב, עדיף שאספר בצורה מסודרת.

הספור שלי קרה בליל כ"ט תמוז תשע"ט. באותו לילה הלכתי לישן מקדם, לכבוד הסיום שהיו אמורים לעשות אצלנו בכיתה, למחרת, על פרק 'אלו מציאות'. אצלנו מתחילים גמרא בכיתה ה', ולומדים את 'אלו מציאות' כמעט כל השנה. הרב'ה שלנו מלמד לאט, כי הוא רוצה שנתרגל לגמרא.

שכבתי במטה, בגדי השבת שלי היו מוכנים על הפסא לכבוד הסיום שלמחרת. אמא שלי אפתה עוגת קרם שתי קומות לכבוד המסכה. כל הילדים בכיתה שלי אוהבים לאכול את העוגות שלה. גם אני שמחתי שיש מחר מסכה ואכל טעים.

ויפתאום הרגשתי רע עם עצמי.

הרגשתי שאני בכלל לא שמח שגמרתי פרק שלם בגמרא. אני שמח רק על העוגה של אמא.

אני פשוט לא אוהב ללמד.

בהתחלה, כשהתחלתי לפני שמונה חדשים ללמד גמרא – הייתי בטוח שהפל יהיה מענין ומרתק ואני אהיה חרוץ מאד. אני ברוך ה' ילד מכשר, ואין סבה שלא 'ילך לי' בגמרא. באמת בהתחלה דווקא נהניתי מהלמוד: השפה החדשה של הגמרא, הקשיות והתרוצים. היה דווקא יפה.

אָבֵל עֲקָשׁוֹ, אַחֲרֵי כִּמְהָ חֲדָשִׁים – אָנִי כִּבְרַ פְּחוֹת מִתְּלַהֵב. לַפְעָמִים אָנִי מְרַגֵּשׁ שֶׁזֶּה לֹא מְעַנֵּן אוֹתִי כִּן, וְלַפְעָמִים זֶה מְעִיף, כֹּל הַקְּשִׁיּוֹת וְהַתְּרוּצִים וְהַרְאָיוֹת וְהַדְּחִיּוֹת. זֶה מִמָּשׁ מִסִּבָּךְ. אָנִי מְרַגֵּשׁ שְׂאִין לִי פֶת לָזֶה. זֶה לֹא מוֹשֵׁף אוֹתִי.

אָנִי רוֹאֶה אֶת אַבָּא שְׁלִי לוֹמֵד כֹּל הַזְּמַן, וְרַב הַזְּמַן הוּא לוֹמֵד גְּמָרָא. אָנִי רוֹאֶה אוֹתוֹ נִהְנֶה וּמְרַכֵּז בְּשִׁעַת הַלְמוּד, וְאָנִי לֹא מִבִּין לְמָה זֶה מְעַנֵּן אוֹתוֹ כִּן. גַּם אֶת הַחֲבָרִים שְׁלִי אָנִי רוֹאֶה מְשַׁתְּפִים בְּשִׁעוֹר בְּלֶהֱט כְּזֶה בְּעֵינַיִם, וּבְעֵנָן רַב. לְמָה רַק אָנִי לֹא? מָה אָנִי יְכוּל לַעֲשׂוֹת שְׂאִנִּי מְרַגֵּשׁ שְׂאִינִי אוֹתִי לְקָרָא, לְשַׁחַק בְּכַדוֹר וּדְבָרִים כְּאַלֶּה?

בְּיוֹם כְּזֶה שֶׁל סִיּוֹם אָנִי אָמוֹר לְשַׁמֵּחַ לֹא רַק עַל הָאֵל, אָנִי סִימְתִי פֶּרֶק שְׁלֵם בְּגְמָרָא! אַבָּא אָמַר לִי לְפָנֵי הַשְּׁנָה: "אֵיזָה יְפִי, יוֹסִי, אַתָּה כִּבְרַ לְמַדְתָּ פֶּרֶק שְׁלֵם בְּש"ס! בְּעִזְרַת הַשֵּׁם תִּלְמַד וְתִדַּע אֶת כֹּל הַש"ס!" הַעֵינַיִם שְׁלוֹ נִצְצוּ כְּשֶׁהוּא אָמַר אֶת זֶה, וְאָנִי חִיכְתִּי, כִּי אָנִי רוֹצֶה שְׂאֵבָא שְׁלִי יִהְיֶה מְרַצָּה מִמֶּנִּי.

אָבֵל בַּלֵּב פְּנִימָה הַרְגָּשְׁתִּי קִצַּת עֲצוּב וּמְאֻכָּזֵב מְעַצְמִי.

מָה אָנִי יְכוּל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבִיל לְאַהֵב יוֹתֵר אֶת הַגְּמָרָא?

*

כִּן שְׂכַבְתִּי בַמִּטָּה, דִּי עֲצוּב.

וּפְתָאוֹם – הַרְגָּשְׁתִּי אוֹר חִזֵּק בְּעֵינַיִם.

הִי, רַגַע, מָה זֶה הָאוֹר הַזֶּה?

מִיִּשְׁהוּ הַדְּלִיק אֶת הָאוֹר בְּאֻמְצַע הַלֵּלָה? מָה זֶה צְרִיף לְהִיּוֹת?

הָאוֹר נִהְיֶה חִזֵּק וְעוֹד יוֹתֵר חִזֵּק. הִי, זֶה לֹא אוֹר שֶׁל חֲשֵׁמֶל. זֶה מְשֶׁהוּ מוֹרָר מְאֹד. מָה קוֹרָה כָּאן?

נְסִיתִי לְקוֹם מִהַמִּטָּה וּלְהִסְתַּכֵּל בַּחֲלוֹן כְּדִי לְהִבִּין מָה קוֹרָה, אָבֵל כְּשֶׁקָּמְתִי, פְּתָאוֹם הַרְגָּשְׁתִּי שְׂאִנִּי מִתְּחִיל לְעוֹף בְּאוֹר.

אִמָּא'לָה! אֵיזָה פֶּחַד!

נְעִלְם לִי הַחֲדָר, נְעִלְמוּ הַשְּׂמִיכָה וְהַכְּרִית, פְּתָאוֹם אָנִי מְרַגֵּשׁ שְׂאִנִּי לְבוֹשׁ בְּבִגְדִים וְלֹא בְּפִיג'מָה, וְאָנִי מִתְּרוֹמֵם בְּאוֹר גְּבוּהָ. אָנִי טָס כְּמוֹ צְפוּר, וְאִין לִי מְשֻׁג לְאֵן!

הַצִּילוּ!

אַחֲרַי בְּעֵרְף חֲמַשׁ דְּקוֹת שֶׁל טִיסָה מִפְּחִידָה בְּאוֹר הַרְגָּשְׁתִּי שְׂאִנִּי מִתְּחִיל לְרַדֵּת לְכוּוֹן הָאֲדָמָה - יוֹרֵד לְאֵט לְאֵט, וּבִסּוּף נִזְחַת עַל הָאֲדָמָה.

אָנִי לֹא מִכִּיר כָּאן כְּלוֹם! לְאֵן הַגְּעִתִּי?

מישהו התקרב אלי. הוא נראה ילד בגיל שלוש עשרה בערך. הוא היה לבוש קצת מוזר, אכל נראה ילד טוב, ילד שלומד בתלמוד תורה: היתה לו כפה גדולה שמכסה את כל הראש, פאות ועינים מתכות. הוא מחזיק ביד משהו שנראה כמו מגלה או ספר תורה, לא יודע בדיוק מה.

“שלמא עלך! ²” הוא אמר, וחיף חיף רחב.

מי זה? מאין הוא נפל עלי? ומה הוא אומר?

“חזינא דלא ידעת לישנא דבני בבלי”³, הוא המשיך לדבר בשפה מוזרה. השפה שלו הזכירה לי קצת את הארמית של הגמרא, אבל לא הייתי בטוח.

“סליחה?” אמרתי. “אתה יכול להסביר לי מי אתה, ומה אתה רוצה ממני?”

² שלום עליך.

³ אני רואה שאינך יודע את שפתם של בני בבלי.

פרק ב

בו יספר

על מי פלא מסתוריים,

ועל מניומי שמסביר ענינים

הילד המוזר המשיך לדבר: "תא אשקיף מרא מפסא דפחרא, ומאן דשתי מרא אילין גמיר לאלתר כל לישני דבני נשא דעל אפי ארעא".⁴

לא הבנתי מלה, אבל הילד לא התבלבל. הוא הושיט לי כוס מוזרה, שנראתה כמו הנרות מהרס שמוכרים בירושלים בשוק הערבי. הכוס הייתה מלאה מים זכים, ונזפרתי שאני בעצם צמא מאד.

מה אכפת לי לשתות?

ברכתי ושתיתי.

הילד הסתכל עלי וחיך שוב.

"השתא ודאי גמרת לישנא דבני בבלי", הוא אמר. ופתאום - שמתי לב שאני מבין! הבנתי מיד מה הוא אמר: "עכשו אתה בטח יודע את השפה של בבלי".

עניתי לו בארמית: "ודאי, השתא ידענא וסבירנא. ברם מנא לך הא?"

ומעכשו אני אספר הכל בעברית.

עניתי לו: "בטח, אני עכשו מבין ארמית מצוין. אבל מאין אתה יודע שאני יודע?"

הילד חיך.

"סליחה, אני מדבר אתך ומדבר, ושכחתי לעשות קדם כל הפרות: קוראים לי מניומי".

"מה? איזה שם מוזר!" לא התאפקתי.

מניומי חיך. "אצלך זה נראה שם מוזר, כי אתה לא רגיל לזה. איך קוראים לך?"

"יוסי", אמרתי.

"אתה לא מהארץ הזאת, נכון? אצלכם מקבל לקרא יוסי, ולא מפירים את השם מניומי; אבל אצלנו – בבבל – זה שם רגיל".

⁴ בוא אשקה אותך מים מכוס חרס, ומי ששותה מים אלו מבין מיד את כל השפות של בני האדם שבועולם.

"בבבב???" שאלתי. "מה, אתה חי בבבבב? בבבבב זה עירק! בקשני יש שם יהודים היום! אתם לא פוחדים מהערכים?"

מניומי המשיך לחיך. "נראה לך שאנחנו באותו גיל, פחות או יותר. נכון? ובכן, דע לך שלא כן. תגיד לי, באיזו שנה נולדת?"

"נולדתי בשנת ה' תשס"ח", אמרתי.

"מה?" צעק מניומי. "אתה בטוח שאתה משנת ה' אלפים תשס"ח?"

"כן", עניתי. "מה לא ברור? אתה לא יודע מה התאריך היום?"

"אני לא מאמין", לחש מניומי. "אני פשוט לא מאמין. אתה יודע באיזו שנה אני נולדתי?"

"באיזו שנה?" שאלתי.

"אתה לא תאמין. שנת ד' אלפים קס"ח, שנה אומר – בדיוק אלה ושש מאות שנה לפניך."

"מה???" צעקתי. "קרה לך משהו?"

"תקשיב טוב", אמר מניומי. "תקשיב טוב ואל תבהל. אתה נסערת אחרת במנהרת הזמן. קפצת מהדור שלך לדור של הסבא של הסבא של הסבא של הסבא שלך. יכול להיות שאתה מהצאצאים שלי."

הרגשתי שאני הולך להתעלף.

בקשתי הצלחתי להרים את העיניים. הרגשתי שאני מסתחרר לגמרי. מה קרה לי פתאום? ואיך אני אחזור בתורה לארץ ישראל, לאשדוד, לבית שלי ולתקופה שלי?

הרמתי את העיניים. מניומי עדין עמד לדי.

"איפה אני עכשו?" איכשהו הצלחתי להוציא את המלים מהפה.

"אתה עכשו בבבבב, אתה נמצא קרוב קרוב לשיבה של רב אשי, בעיר שנקראת מתא מחסא. בשנים האחרונות התחילו לעשות שם משהו חשוב מאד: הם כותבים שם את הגמרא."

"את הגמרא?" שאלתי, כי הייתי בטוח שלא שמעתי טוב.

"כן. כותבים שם את הגמרא, את הספר שאתה לומד כבר בערך שנה."

"רגע, איך אתה יודע מי אני ומה אני לומד ומה לא?" שאלתי.

"כי מדי פעם מגיעים לפה ילדים במסע במנהרת הזמן, ילדים שרוצים ללמד גמרא ולא אהב אותה, ולא תמיד מצליחים לעשות את זה. כל פעם מגיע לכאן ילד מדור אחר. התפקיד שלי הוא לצאת לקראתם וללוות אותם בסיוור בשיבה של רב אשי, כך שאחרי הסיוור הם ידעו מה זו גמרא ואיך לומדים גמרא."

"ואיך הילדים האלה חוזרים בחזרה לארץ שלהם ולזמן שלהם?" שאלתי בלחץ. האם אני עתיד להתקע פה כל החיים?

"אה, זה? שטיות", צחק מניומי. "הם חוזרים כמו שהם הגיעו. אחרי קצת זמן הם נעלמים, כי כל המעבר הזה במנהרת הזמן הוא רק לזמן קצר. אל תדאג", הוא תיך אלי, "אתה לא הראשון".

הרגשתי שאני הולך ונרגע. עושה רשם שמניומי הזה יודע על מה הוא מדבר. אין לי סבה לדאג.

"באמת מגיעים לכאן הרבה ילדים?" שאלתי.

"כן", ענה מניומי. "כל פעם מגיע לכאן ילד מדור אחר. לפני שבוע היה כאן בחור בן ארבע עשרה, וספר שהתקופה שלו היא שש מאות שנה קדימה..."

"רגע, אתה מתכוון שהבחור הזה חי בזמן של אלף שנה אחורה..." אמרתי.

"נכון. אם הבחור הזה חי שש מאות שנה אחרי הדור שלי, זה אומר שהוא חי אלף שנה לפניך. איך שמת לב לזה?"

"ככה, שמת לב", עניתי בחיכוך. "יש לי חוש לדברים האלה".

"לא משנה. בכל אופן, הבחור הזה ספר שהוא לומד בישיבה של רב שקוראים לו 'רש"י'. שמעתי עליו?"

"רש"י?" צעקתי. "הבחור הזה אמר לך שהוא לומד אצל רש"י! מה אתה אומר! מה, לא שמעתי על רש"י? יש את הפרוש שלו על כל חמש ועל כל גמרא!"

"לא, אני לא יודע מי זה", אמר מניומי. "אל תשכח שאני חי בדור של שש מאות שנה לפני רש"י. לא חלמתי שיהיה מישהו שיכתב פרוש על כל גמרא! אני רואה שממש נפלא לחיות בדור שלכם..."

"נפלא?" מלמלתי בשקט. "מה נפלא? לי ממש לא נפלא..."

פרק ג

בו יספור

על שיחה מרתקת עם מניומי ועל סוד מענין שהוא מראה רק לי

"אבל מה התחלתי להגיד לך?" המשיך מניומי, כאלו לא שם לב למשפט שאמרתי, "היו כאן הרבה ילדים ובחורים, מכל מיני תקופות מהעתיד, אבל אף פעם עוד לא הגיע לכאן מישהו מהעתיד הרחוק כל כך. אף פעם לא היה כאן מישהו משנת ה'תשע"ט! אלה ושש מאות שנה קדימה! אתה באמת נראה אחרת מכלם. יש לך בגדים מסוג אחר. איפה אתה גר?"

"בארץ ישראל", אמרתי.

"בארץ ישראל? איזו זכות! רגע, אתה בא להגיד לי שהמשיח כבר הגיע?"

"לא, הוא לא הגיע, אנחנו עדין מחכים לו", אמרתי.

הפנים הממחיכות של מניומי נהיו לפתע עצובות מאד.

"אני לא מאמין. הגלות תהיה ארבה כל כך! בשנת ה' אלפים תשע"ט המשיח עדין לא הגיע! אי אפשר להאמין..." הוא לחש.

"נכון, זה באמת עצוב מאד. אבל אל תשכח שברוך ה' אנחנו גרים בארץ ישראל הקדושה, ולומדים תורה בלי פחד. המון יהודים לומדים תורה בדור שלנו!" אמרתי.

"נכון, זו באמת זכות גדולה מאד", אמר מניומי, והחיוך חזר לעיניו שלו. "החלום שלנו הוא להגיע לארץ ישראל. אבל אבא שלי אומר שפרגע אי אפשר. עקר לומדי התורה של עם ישראל נמצאים כאן, והוא רוצה ללמד אצל רב אשי".

"אבל בדור שלנו עקר לומדי התורה נמצאים בארץ ישראל", אמרתי בגאון.

"אבא שלי לומד בישיבה של רב אשי", המשיך מניומי. "הוא תמיד אומר לנו בבית שרב אשי הוא אמורא גדול מאד, ושהתורה שהוא מלמד תשאר מן הסתם בעם ישראל מעכשו עד ביאת המשיח. עכשו אני רואה שהוא צדק."

אתה מגיע לבקר אותי מהזמן של העתיד, מעוד אלה ושש מאות שנה! אתה אולי הנכד של הנכד של הנכד שלי, הרבה דורות קדימה. לא הייתי מאמין שבעוד אלה ושש מאות שנה ילמדו את הגמרא שאבא שלי לומד בישיבה.

זה מרגש כל כך לראות שגם אלה ושש מאות שנה אחרינו עדין ילמדו את התורה שהרב שלנו, רב אשי, מלמד עכשו בישיבה. אבא שלי כל הזמן אומר שהתורה היא נצחית, שהיא תלויה את

עם ישראל כל הזמן, ושָׂרָק בְּזִכְרוֹתָהּ אֲנַחְנוּ נִשְׁאַרִים לְחַיּוֹת. כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָךְ, אֲנִי מִרְגִּישׁ כְּמָה הוּא צוֹדֵק”.

“עוד לא הסברת לי, בשביל מה הגעתי לפה?” אֶמְרָתִי.

“אגיד לך”, אָמַר מְנוּיָמִי. “בְּשִׁבְלֵי לְהִבִּין גְּמָרָא כְּמוֹ שְׂצָרִיךְ – צָרִיךְ לְרֵאוֹת אִיךָ הִיא נוֹצְרָה, בְּשִׁבְלֵי מָה הָרַב שֶׁלָּנוּ רַב אֲשֵׁי כְּתַב אוֹתָהּ, וְאִיךָ הוֹפּוּחִים בְּיִשְׁבִּיבָה”.

“אֵילוּ וּפּוּחִים?” שְׁאַלְתִּי.

“רַב אֲשֵׁי לֹא כּוֹתֵב רַק הַלְכוֹת וְדִינִים. הוּא כּוֹתֵב אֶת הוֹפּוּחִים שְׂבִיִּשְׁבִּיבָה: מָה אוֹמְרִים הַרְבָּנִים, מָה מְקַשִּׁים עֲלֵיהֶם, אֵילוּ רְאִיוֹת מְבִיאִים לָהֶם, וְכָל זֶה.”

אָבָא שְׁלֵי לוֹקַח אוֹתִי לְפַעֲמִים לְיִשְׁבִּיבָה לְהַקְשִׁיב לְוִפּוּחִים שֶׁל הַרְבָּנִים. אֲנִי אוֹמֵר לָךְ, זֶה מִשְׁהוּ שְׂאֵי אֶפְשֵׁר לְדַמֵּן! כָּלֶם שֶׁם כְּאַלְהַ צְדִיקִים, רְצִינִיִּים, רוֹאִים אִיךָ אֲכַפֵּת לָהֶם לְמַצָּא אֶת הַדִּין הָאֱמִתִּי, וְכָל אֶחָד מִתְנַפֵּחַ עַל הַדְּעָה שֶׁלוֹ וּמְבִיא רְאִיוֹת מִכָּל מִינֵי מִשְׁנֵיאוֹת וּבְרִיתוֹת, עַד שֶׁמְבִיאִים הוֹכְחָה וּמְכַרְיִזִים תִּיּוֹבְתָא...”

“רַגַּע”, אֶמְרָתִי. “אֲנִי לֹא כָּךְ מְבִין מָה שְׁאַתָּה אוֹמֵר. עַדִּין לֹא עֲשִׂיתִי אֶתְךָ אֶת הַבְּקוּר בְּיִשְׁבִּיבָה שֶׁל רַב אֲשֵׁי, וְאֲנִי לֹא מִמֶּשׁ מְבִין אִיךָ זֶה הוֹלֵךְ”.

“נְכוּן”, אָמַר מְנוּיָמִי. “וְזוֹ הַסְּפָה שֶׁהִגַּעְתָּ לְכָאן. כְּדֹאֵי לָךְ מֵאֵד לְדַעַת וּלְהַפִּיר מְקָרוֹב אֶת הַגְּמָרָא. מָה זֶה גְּמָרָא בְּכָלֵל, לְמָה כְּתוּבוֹ אוֹתָהּ, מִי הֵם הָאֲמוּרָאִים, מָה הֵם עוֹשִׂים, עַל מָה כָּל הוֹפּוּחִים בְּגְמָרָא, וְעוֹד כָּל מִינֵי דְכָרִים. אֶתָּה רוֹצֶה לְרֵאוֹת אִיךָ זֶה קוֹרֶה?”

“בְּטַח, מָה הַשְּׂאֵלָה”, עֲנִיתִי בְּהִתְלַבְּבוֹת. “יִרְשׁוּ לָנוּ לְהַכְנִס?”

“כֵּן, יִרְשׁוּ, אָבָל כְּדֵי שֶׁלֹּא נִפְרִיעַ עֲדִיף שֶׁנִּסְתַּכַּל מֵהַחֲלוּן”.

“נו, אֶתָּה בָּא?” קִפְצָתִי בְּהִתְרַגְּשׁוֹת.

“רַגַּע, רַגַּע”. עָנָה מְנוּיָמִי. “לִפְנֵי שְׁאֲנַחְנוּ הוֹלְכִים לְיִשְׁבִּיבָה, אֲנִי רוֹצֶה לְהֵרְאוֹת לָךְ עוֹד מִשְׁהוּ מְעַנִּין”.

“מָה?” שְׁאַלְתִּי. עִם מְנוּיָמִי הִנֵּה יֵשׁ כָּל רַגַּע הַפְּתָעוֹת הַדְּשׁוֹת.

“תִּרְאֶה”, אָמַר מְנוּיָמִי. “הַגְּמָרָא הִיא לֹא הֵתְחַלָּה שֶׁל הַתּוֹרָה. מִתִּי הַתּוֹרָה הֵתְחַלָּה?”

“מִמִּשְׁה רַבְּנוּ”. עֲנִיתִי.

“מְצִין. לִפְנֵי כְּמָה שָׁנִים הוּא חֵי?”

“הֵמָּה.. לִפְנֵי שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלוֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה”. עֲנִיתִי.

“מָה פְּתָאוּ? לִפְנֵי אֵלֶךְ וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה!” נִוַּךְ בִּי מְנוּיָמִי.

הַסְּתַכַּלְתִּי עֲלָיו וְהוּא הַסְּתַכַּל עָלַי, עַד שֶׁפְּרָצְתִי בְּצַחֻק מִתְגַּלְגֵּל.

”שכחנו שנסעתי אחרון במנהרת הזמן...” אמרתי. ”משה רבנו חי שלשת אלפים ושלוש מאות שנה לפני, ואף ושבוע מאות שנה לפניך”.

”מצין”, האירו פניו של מניומי. ”אתה ממש ממש מקשר. בכל אופן, בשביל לדעת מה זו גמרא – צריך להתחיל מהתחלה, לדעת איך התורה הייתה נראית כשה' נתן אותה למשה רבנו, ואיך לאט לאט גלו בה עוד דברים ועוד דברים עד שעכשו כותבים עליה את הגמרא”.

”נו, ואיך תראה לי את זה?” שאלתי בלהיטות.

מניומי התכופף ולחש לי בשקט:

”בוא אחריו. אני הולך להראות לך דבר סודי, ואתה לא מגלה לאף אדם”.

דרכים לרכישת הספר:

- א. בחנויות הספרים.
- ב. במוקד ההזמנות: 0548564033
- ג. בקישור המצורף:

<https://shops.hidabroot.org/product/%D7%9E%D7%A1%D7%A2-%D7%91%D7%A2%D7%A7%D7%91%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%92%D7%9E%D7%A8%D7%90>

בהצלחה רבה!